

Od Sušaka do Sarajeva

Josip Plaček (Zagreb)

(Iz moje putne bilježnice)

Jednog lijepog proljetnog dana, pri jednom izletu raspravljajući o poznavanju naših planina, odlučih krenuti zapadnim dijelom naših gora, od Sušaka do Sarajeva. Dogovoreno je bilo poći početkom kolovoza. Na žalost morao sam poći sam, jer je moj sudrug H. ozlijeđio nogu pa je prema liječničkom savjetu morao ostati kod kuće.

Naprtnjača puna svega, a najmanje hrane i to suhe, konzervirane. Put od Zagreba do Fužina tekao je u razgovoru sa drugovima, koji su pravili izlet na Viševicu. Točno po voznom redu stigoh u Sušak, gdje u autobusu jedva nađoh mjesta. Od Podkilavca započeh svoj put.

Uprtnjaču, koja je težila blizu 15 kg, trebalo je da sam nosim. Svakako za prvi početak i previše. Grobničko Polje odavalo je odista tužno lice: ovogodišnja suša uništila je sve usjeve. Zakrećem Sušičkim potokom do Dražica i dalje hrptom Vidalja do samog grebena sa spustom do Hahlića, kuće naših sušačkih planinara. Put je trajao 2½ sata. Malo odmora i razgovora sa tamošnjim planinarima radi obnove markacije moradoh prekinuti, jer je vrijeme bilo poodmaklo a kišica počela lagano da pada. Ispod Koprivenca preko Živenskog puta dospjeh ispod Crnog Vrh, a dalje sve dobro utrtime putem kroz šumoviti kraj do Platka. Ugljenari, bila su jedina živa bića, koje sam sretao. Put je trajao 2½ sata. Pregledavši temelje nove planinarske kuće na Platku uputih se k Šloserovom domu na Risnjaku. Šumoviti predio olakšavao je hodanje, jer je zapara bila nesnosna. Izgleda nigdje. U sam sumrak stigao sam pod Veliki Risnjak, odakle sam razabrao razgovor ljudi. Uz pomoć svjetiljke stigoh do prvog prenočišta. Put je trajao 2 sata. Jutrom u zajednici sa članovima građevinske sekcije pregledah dom, koji je trebao hitnog popravka. Djelo nesavjesnog graditelja! Popravak će znatno okrnjiti društvenu blagajnu, i ako je kuća pred tri godine dogotovljena. Pred sam polazak udari kiša pomiješana sa solikom, našto odložismo polazak, dok se vrijeme ne poboljša. Ugodnim puteljkom, od doma do Medvedih Vrata, riješio je

pitanje prilaza naš zaslužni član ing. Zdanovski. Matica društva u znak priznanja prozvala je puteljak »Zdanovskoga stazom«.

Mrzla Vodica, malo mjestance na Lujzinskoj cesti, polazište na Risnjak, uvijek je spremno da uz malu otštetu primi lijepi broj planinara na konačište. Put na Risnjak traje 2½—3 sata.

Jedan kilometar hoda prema Lokvama dolazimo do kame-nog mosta, odakle se odvaja put uz mali potočić prema Rogoznom. Cijeli je kraj šumovit sve do potoka Ličanke, koja je uslijed suše gotovo presušila. Njezinim tokom preko krasnih livada ugledah prve kuće Fužina, gdje stigoh nakon dva sata hoda. Put je markiran.

U kući našeg predsjednika nadoh gostoprimstvo. Večer je protekla u razgovoru o obnovi rada, jer okolica Fužina posjeduje jednu od najljepših priroda u Gorskom Kotaru. Jutrom krenuh na Viševicu. Preko Pirovišta susrećem kosce, koji kose travu. Nešto podalje nalazi se crkvice Sv. Marije Sniježne. Kraticama sjekao sam šumski kolni put, koji vodi od Liča do podnožja Viševice. Kod lugarnice, pred kojom se nalazi velika cisterna, našao sam vojnike gdje kuhaju objed. Jedan kilometar dalje odvaja se put do malog vrelca pod samom Viševicom. Dosta jakim usponom dolazimo do prorijeđenog hrpta i samog vrha (1428 m), na kojem se nalazi drvena piramida. Put je trajao 4 sata i dobro je markiran. Sjedoh da nešto založim, i ako me je jaki vjetar tjerao u zaklon. Pogled na sve strane divan, ne znam kuda bih se prije okrenuo, zaista po onoj pjesmi »Oj divni gorski kraju«. Silazeći, na pola grebena naišao sam na prvi primjerak lijepog ispruženog poskoka. Pritrčah da ga ubijem, ali mi umače pod korijen napola porušene bukve.

Najprije nešto sjevernim pravcem a onda razdjelkom Viševice i Strimeža sađoh na podnožje po strmom puteljku do lugarske kuće Belgradski. U kući samo lugar, očekivao je banovinsku komisiju. Neizgrađenim a dosta uvoženim putem vrši se uglavnom prevoz šumske sječe do Lukova, gdje se nalazi velika pilana. Od Lukova do Bribira vodi nova cesta. Ne poznavajući taj kraj kratio sam gdje sam bio siguran da neću zaći. Sa strmog puteljka Klanača pruža se krasan pogled na svu bibrirsku okolinu i daleko preko mora, sve do naših otoka. Silazak prema frankopanskom gradu Bribiru otežavale su mi gojzerice po uglađenoj kaldrmi. Na raskrsnici ceste Ogulin—Novi—Crikvenica nagrahah iz velike cisterne vode. Put je prevaljen za 5 sati. Za sat i po prevalio sam po tvrdoj cesti do Novog. Malo mjestance, lijepo smješteno, bilo je puno gostiju. Sumrak je počeo padati. Električna rasvjeta čini mjesto još ljepšim. Šum valova prekidala je jaka truba uz dva reflektorska oka. naš autobus, koji će me prebaciti u grad uskoka — u Senj.

Noć je bila krasna. Stranci zauzeše sve hotelske sobe. Da nađem zaklonište, moradoh se skloniti u privatnu kuću. Ranim jutrom odvezoh se sa sreskim liječnikom do Sv. Jurja. Uspon do Oltara bio je otežčan radi jako lošeg puta. Ako se želi popularizirati naše primorske krajeve, naročito Velebit, onda je prva dužnost bano-vine da put koji veže sv. Juraj preko Oltara, Krasnog i Švice sa Otočcom, temeljito popravi i osposobi kao auto-cestu za promet stranaca. Samo loši putevi uzrokom su da Velebit ne uživa u turističkom pogledu ono što mu po položaju i ljepoti pripada.

Velika putokazna tabla na raskrsnici odvađa nas od glavnog puta i upućuje u sjevernom pravcu, u trupinu našeg najvećeg masiva, gordog Velebita, koji se proteže u dužinu od 200 km. Desno Ma-

Foto: J. Plavec

Zeleni Kuk sa Vel. Zavižanom (1638 m)

kov Kuk, a lijevo Snježnik zatvaraju Platni Dol, kojim vodi put ispod Velebitske Plješevice do Vučjaka (1645 m), pod čijim se vrhom nalazi planinarska (Krajačeva) kuća. Od Oltara do kuće hodao sam 2½ sata.

Kućom je upravljala marljiva obskrbnica. Ovdje sačekah našeg agilnog odbornika Š., koji je upravljao markacijama Sjevernog Velebita. U međuvremenu posjetih nekoliko vrhova, kao Vučjak i Veliki Zavižan (1638 m), odakle pucaju lijepi vidici na sav sklop sjevernog Velebita i na more sa našim tako omiljelim otocima Krkom i Rabom, između kojih strše nenaseljeni omanji otoci Goli i Šilo.

Krajačeva kuća pod Vučjakom je omanja planinarska kuća sa malom kuhinjom i jednom sobom za spavanje. Dvostruki ležaji sa slamnjačama dovoljni su za planinarski promet, koji se sada odvija u ovim krajevima.

Suncano jutro obasulo je sve vrhove u pravcu Rožanskih i Hajdučkih Kukova. Poznavajući put od prije moram ipak spomenuti jedno zaslužno lice, koje nam je izgradilo više planinarskih staza, od kojih je najvažnija longitudinalna staza, koju nazivamo imenom veoma zaslužnog i začasnog člana g. ing. I. Premužića. Premužićeva staza je (i ako nije još dobila ovaj službeni naziv) bez sumnje jedna od najljepših planinarskih staza u cijeloj državi. U duljini od 47 km u onom kršu vodi ova staza sa sjevernog hrpta Vučjaka preko cijelog sjevernog i srednjeg Velebita do Oštarija. Velika je šteta da ova staza nije prosječena i kroz južni Velebit, koji je po svom smještaju najljepši.

Od Krajačeve kuće vodi put prema Rossijevoj kući. S lijeve strane protekao se greben Plješivice—Pivčevca—Malog i Velikog Rajinca zaobilazeći ispod Zelenog Kuka dalje Gromovačom, Poljakovim i Novotnievim Kukom, dok se s desne strane vezivaju vrhovi Velikog Zavižana, Zelenog i Pasarićevog Kuka, pod kojim se nalazi malena ali čvrsto građena planinarska kućica. Rossijeva kućica dobro dolazi planinarima, koji žele поближе upoznati ovu skupinu, do čijih vrhova vodi sa Premužićeve staze posebna markacija.

Prelazom sedla Crikvena — Varnjača spušta se staza šumovitim krajem do Serovskog Vrh, gdje započinju travom i poljskim cvijećem obrasle košalice. Lijepi su tu pogledi na cijeli niz vrhova srednjeg Velebita, od kojih se odvaja Šatorina. Prelazimo zapadnom stranom kroz mladu bukovu šumu Alancića, sve do posljednjeg zavoja, odakle se sa čistine otkriva krasan pogled na Jablanac i njegov fjord — Zavraticu. U maglici opružio se Rab sa svojim susjedom otokom Pačom, najduljim otokom na Hrvatskom Primorju. Za četvrt sata sađoh na glavnu cestu, što spaja Jablanac sa Štirovačom kao granicom sjevernog i srednjeg Velebita. Upisao sam u knjigu u našem privremenom skloništu. Od Rossijeve kuće pregažen je put do Alana za nešto više od dva sata.

Prelazeći cestu opažamo stanove Mirova pod Zečjakom (1623 m), koji je do polovice go i krševit. Hrptom Visibabe i Plješivice ispod Kozjih vrata (1399 m) vodi staza kroz dosta jednolične krajeve, dok se ispod puta vide naseobine podvelebitskih stanovnika. Ispod Ograđenice (1614 m) odvaja se posebni put na Matijević Kosu pod Malovanom (1611 m), gdje se nalazi đakki planinarski dom. Ovdje sam našao prenočište. Dom je obskrbljen i u njemu se nalaze udobni kreveti. Put od Alana do kuće može se prevaliti za tri sata. Stigao sam dosta rano, pa da iskoristim vrijeme, popeh se do pašnjaka ispod Malovana, odakle se pruža lijep vidik na šumski predio Štirovače i na najviši vrh srednjeg Velebita,

Foto: J. Plaček

Zečjak (1623 m) sa Mirova

na Šatorinu (1624 m). Zaslugom ing. Premužića izgrađena je planinarska staza počam od Štirovače kao polazne točke do samog vrha Šatorine. Za jedan sat hoda osvojih i ovaj vrh, odakle je bio krasan pogled na sjeverni i južni Velebit.

Slijedeće jutro sunce je već dobro grijalo, kada se uputih put druge kuće na Bačić Kosi. Na tabli je označeno da treba 5 sati hoda, zato pogledah na svoj sat, da se uvjerim, hoće li približno odgovarati mom hodanju. Put jednoličan, nasut mjestimice grubim kamenjem prolazim kraj ljetnih stanova Primoraca. Iz Vrbanske dulibe dva su brata opskrbnici. Uspjelo mi je ipak za $3\frac{1}{2}$ sata stići na Bačić Kosu, do drugog đaćkog planinarskog doma sagrađenog na samom grebenu. Kuća je istih dimenzija kao i ona na Ograđenici, a od nje se otvara krasan pogled na more i na otok Pag. Nedaleko kuće uzdiže se ponosito Bačić Kuk, na koga se nadovezuju niži oštri kukovi iznad Došen i Ravnog Dabra. Unutrašnjost Velebita puno je pitomija sudeći po uzdignutim šumovitim visovima Kokira, Jazmakuše, Rusova i t. d. Ostavljam kuću, a iza sebe Čepin vrh (1186 m) i Visibabu (1158 m) i presijecam novi još nedovršeni kolni put, koji će spajati luku Karlobag sa nutrinom Velebita. Visinska staza prestaje i nadovezuje se kolnikom. Ispred mene pružila se Kiza, vapnenački greben, koji se proteže sve do Oštarija. Oštarije malo mjestance opruženo s obje strane puta Karlobag — Gospić, sjedište je crkvene župe, u kojem se nalazi pučka škola i žandarmerijska stanica. Smjestih se kod Mateše Brkljačića. Mjesto je puno izvora žive vode, odakle je Primorci uzimaju za svoje potrebe, jer je godina bila jako sušna. Od Bačić Kose do Oštarija prešao sam za dva sata. Stigao sam dosta rano. Moje

nastojanje, da doznam, da li imade put preko Šugarske dulibe, ostalo je bezuspješno. Noćih ugodno na sjeniku. Nije preostalo drugo nego saći do Brušana i onda preko Rizvanuše i Došen sela doprijeti podno Visočice, na markiran put, koji vodi preko Divosela. Oko podne stigoh do Gojtanovog doma za punih 5 sati hodanja. Sunčani dan dozvoljavao je pogled na sve strane. Osobito je upala u oči skupina najvišeg velebitskog dijela, Vaganjskog Vrhha. Dom udoban, kuća opskrbljena. Ispod samog vrha vodi markirana staza dalje po samom grebenu u jugoistočnom pravcu. Treba oprezno ići da ga put ne odvede u Počitelj, jer je sa raskrsnice odnešena tabla. Šumovitom, vijugavom stazom preko Oglavinovca i Javornika nađoh se na zapadnoj strani Badnja (1639 m), da preko posljednjeg grebena stupim na malu udolinu Struga, ras-

Foto: J. Plaček

Vaganjski vrh (1798 m) sa Golića

krstnicu puteva na Medak, Starigrad, Visočicu i Sv. Brdo. To je zaista raskrsnica lijepih predjela, ne znajući kuda bi prije pogledao. Neću ih opisivati, jer mi to nije svrha, ali mogu ustvrditi da je to jedan od najljepših predjela Velebita. Uvidjevši da je za pohod Velebitu potrebno i natkrovlje, sagradila je podružnica »Visočica« iz Gospića sklonište na Strugama, na samom sedlu između Badnja i Vaganjskog Vrhha. Put od Visočice do Struga traje 5 sati. Markacija je dosta slaba, trebalo bi je obnoviti! Po uputama žandara i pastira nastavih put prema glavnom vrhu Velebita, Vaganjskom Vrhhu (1798 m). Laganim hodom uzdigoh se do Babinog Jezera, gdje su ovce napajali vodom. Čim me ugledaše ovčarski psi, zalajaše. Na jezeru oprah lice, jer nigdje nema žive vode. Put vodi između Babin Vrhha na Goliće, do tog najljepšeg

pogleda na Velebitu. Odatle zahvatih nemarkiranim putem prema Sv. Brdu. Zubčastim grebenom osvanuh pred Malovanom, pod kojim se je blještalo malo jezerce, a u njemu rashlađivala svoje tijelo osrednja otrovnica, koja se nije sve dotle makla, dok nisam bacio kamen na nju. Nastavljaajući dalje prelazim putić, koji se strmo spušta u Malu Paklenicu. Goveda pasu u blizini, a glasovi frule odjekuju na daleko. Susrećem kosca, koji pod Sv. Brdom tovari margarca sa sijenom i odnosi ga za prehranu stoke. Gusta trava, opaljena od suše i požutjela, pravi uspon napornijim, jer se gojzerice skližu. Ipak, nakon 5 sati hoda, stigoh na Sv. Brdo (1753 m), pod kojim se pruža prema jugu visoravan Dušice. Sva je požutjela. Silazio sam uz veliki oprez, da mi se noga ne oklizne. Na Dušicama nadoh u jednoj cisterni malo vode, što je bio moj spas, jer mi se nije dalo ni jesti; tako mi je bilo grlo suho. Markiranim putem kroz šumu preko Liščanih bunara i Drage (za 2½ sata) nadoh se na glavnoj cesti. Neobično je bilo hodati po prašini nakon one lijepe prirode. Za 2 sata hoda preko Sv. Roka došao sam do željezničke pruge na željezničku postaju Lovinac. Tu sam čekao vlak, koji me je odvezao do Knina, jer sam po programu trebao u Dinaru planinu. (Svršit će se)

Zaštita planinskog bilja u Hrvatskoj*

Dr. Fran Kušan (Zagreb)

U velikoj i raznolikoj skupini dojmova, koje u nama izaziva planina i njezin svijet, među prvima se svakako nalaze oni, koji nastaju u nama na pogled planinskog bilja i planinske vegetacije. Biljni je pokrov onaj dio planinskoga svijeta, koji se stalno i na svakom koraku mijenja i koji stvara onu bogatu sceneriju raznih boja i tonova, što se niže pred našim očima u svakoj planini. Biljke oživljuju planinu, one joj daju onu draž i ljepotu, zbog koje je toliko i volimo, za njom toliko čeznemo...

A planinsko je bilje uistinu lijepo. Ono je lijepo ne samo zbog svoje posebne građe, svoga naročitoga oblika nego i zbog svoje osobite raznolikosti, svoga ograničenoga rasprostranjenja. Ono je lijepo za svakog posjetioca planine, ono je još ljepše za ljubitelja prirode i botaničara, koji u odvojenoj građi i obliku planinskog bilja vidi i zaseban i na osobite prilike prilagođeni životni razvoj. I baš u toj naročitoj prilagodbi na vanjske uvjete, koji vladaju u planinama, leži sva odlika planinskih biljnih vrsta. Planinsko bilje ne predstavlja

* Referat, pročitan na kongresu Saveza planinarskih društava Jugoslavije, koji se održavao 5. i 6. rujna ov. g. u Sarajevu. — Uredništvo.

degenerisane oblike nizinskih područja — ono se je razvilo tokom tisućljeta prilagođavajući se na tu tako izražajnu sredinu. Posljedica je te prilagodbe i odvojenog razvoja ta, da svaka planina ima u svome vegetacijskom pokrovu uvijek neku odvojenu značajku: planinski biljni svijet je vrlo raznolik, on se mijenja od jedne planine do druge i krije u sebi po koji novi i samo na svoje područje ograničeni oblik. I što koja planina ima više zasebnih oblika, više svojih vlastitih bilina, to je ona u biljnom pogledu zanimljivija, ona pruža raznoličitiju sliku u scenaciji svoga zelenoga ruha.

A u tome su eto hrvatske planine, planine prostranoga ilirskoga područja među prvima, u njima je obilje planinskih biljaka, koje izvan našega područja uopće ne dolaze. U biljnogeografskom pogledu predstavljaju hrvatske planine jedno od najzanimljivijih područja evropske flore. Flora se hrvatskih planina odlikuje velikim brojem elemenata, koji su u svome rasprostranjenju strogo vezani na te planine, pa izvan njih uopće ne dolaze ili se pojavljuju još samo u najbližim susjednim područjima. Zbog te su odlike naše planine nadaleko poznate, iz toga nastaju i brojne opasnosti, kojima je izvrgnuto naše planinsko bilje, čiju vrijednost poznaje i vanjski svijet. Kako su uz to mnoge isključivo naše planinske vrste u svome rasprostranjenju ograničene i unutar hrvatskih planina samo na neka često puta vrlo uska područja, to je njihovo značenje za našu floru još i veće.

Ne može nikoga iznenaditi da su baš te biljke, biljke ograničenog rasprostranjenja i malobrojnih nalazišta izložene najvećoj opasnosti uništenja. Uzeli ih mi kao oblike, koji sada predstavljaju ostatke nekad daleko rasprostranjenijih pređa ili kao oblike u nastajanju, to je u svakom slučaju njihovo održanje moguće jedino uz posvemašnje isključenje svake zapreke njihovom daljnjem razvoju. Ne uzmemo li to u obzir i dopustimo li da se ti endemski i rijetki oblici sabiru u jednakoj mjeri kao i ostalo bilje, to ne ćemo moći zapriječiti njihov potpuni nestanak. Zbog toga su ti najljepši i najzanimljiviji predstavnici hrvatske planinske flore na mnogim mjestima tako ugroženi, da im prijeti opasnost, da će nestati, ako ih se hitno ne zaštiti.

Opasnost im ne prijeti samo uslijed njihovog prirodnog razvoja i uslijed mijenjanja vanjskih uvjeta nego i zbog nesavjesnosti i prekomjernog sabiranja s raznih strana. Potrebno je stoga, da razmotrimo sve te opasnosti, da ih uočimo i da onda donesemo takove mjere, pomoću kojih ćemo ih potpuno zaštititi i očuvati i za kasnije naraštaje.

U prvome redu najviše ugrožavaju cjelokupno naše planinsko bilje (a spomenute oblike napose) domaći ljudi, planinari i naučenjaci (sabirači). Domaći ljudi, seljaci, postupaja kod

podmirivanja svojih kućnih potreba često puta vrlo neracionalno, uništavajući pri tome daleko više nego što im je uistinu potrebno. Sabiranje brsta, sječa šume, krčenje i palenje klekovine, odlupljivanje kore za pokrivanje koliba i pravljenje »krbulja« za jagode vrlo je često tako intenzivno da se štetni učinak ne može reparirati ni kroz dugi niz godina. Upravo iznenađuje i zapanjuje lakomisenost, kojom seljak uništava svoje najpotrebnije blago, svoju vlastitu imovinu. Tu kao da postoji neki fatalizam, izražen u čestim izrekama: »ima toga dosta«, »tako je činio i moj djed«, »nisam to ja sadio« itd. Ne pomažu tu ni strogi zakoni, jer planina je prostrana, a šumara malo. Više od svega bi tu pomoglo sistematsko i stalno predočavanje štetnih posljedica nerazumnoga gospodarenja, čime bi trebalo započeti već kod seoske djece u pučkim školama. Tako se nešto ne postiže od jedamput, nije dosta da se napiše zakon i pribiju pločice u šumi. Treba puno više od toga.

Domaći ljudi, izletnici i planinari, uništavaju pojedine biljke u masama, oni predstavljaju uopće najveću opasnost za planinsku floru. Treba samo promatrati izletnike i planinare, kada se vraćaju s planine: koliku množinu cvijeća nose svojim kućama. A zašto? Samo zato da ga već sutra uvenuloga odbace, jer se ne može dugo da drži. A u planini bi razveseljavalo svoju okolinu sigurno mnogo duže. Istina je da mnoge biljke to neće ni osjetiti, one će se i dalje nesmetano razvijati i umnažati. No mnoge će vrste grdno stradati: njihov će opstanak biti ugrožen. Tu na prvome mjestu treba spomenuti ljubimca planinara i simbol planinarstva — runolist (*Leontopodium alpinum*), koji je u nekim našim planinama postao već prava rijetkost. Dok u nekim planinama (tako na pr. na Rusuliji u sjeveroistočnim Prokletijama) runolist dolazi u velikom mnoštvu pa pokriva nepregledne površine blago nagnutih pristanaka, dotle u većini hrvatskih planina ovaj izraziti alpinac bježi na nepriступačna mjesta, na stijene i u škrape, gdje je još moguć njegov daljni rast. Tu je jedino siguran od najezde nezasićnog čovjeka.

Danas je runolist zaštićen u svim državama. Već je i kod nas skrajnje vrijeme da to učinimo i mi, tim više što je runolist kod nas već relativno rijedak i što su naši izletnici u tome rijedak primjer nesavjesnosti i pohlepe.

Uz runolist potrebno je zaštititi i neke druge rjeđe planinske biljke, koje svojom ljepotom i mirisom dovode izletnike u napast. Tako su stalnome sabiranju i pustošenju izvrgnute razne gencijane (*Gentiana*), koje svojim kao nebo plavim cvjetovima isto tako simbolišu planinarstvo. Pod hitnu zaštitu treba staviti i alpsku

ružu, *Rhododendron hirsutum*, koji je kod nas ograničen na maleni broj nalazišta u Hrvatskoj i u Bosni, gdje ga stalno ubiru i domaći i stranci. Ima još čitav niz biljaka ljubimaca planinara i izletnika, koji zaslužuju svaku pažnju i čiji je daljni opstanak čestim ubiranjem jako ugrožen. Imena ovih biljaka kao i imena ostalih biljaka, potrebnih zaštite bit će objavljena u predstavi, koju će podnijeti u ime Odbora za zaštitu prirode i njezinih spomenika predstavnici zainteresiranih hrvatskih kulturnih društava.

Ne smiju nam zamjeriti ni domaći botaničari, ako istaknemo da je proučavanje flore i vegetacije hrvatskih planina moguće i bez nekog prekomjernog sabiranja brojnih primjeraka u naučne svrhe. U interesu općenitosti i za očuvanje rijetkog bilja moramo ljubomorno pratiti rad i svakog botaničara, koji vrlo često misle, da oni imaju naročiti privilegij u sabiranju bilja, smatrajući da je to sve samo za njih i zbog njih. Napose to vrijedi za inozemne istraživače (ili bolje sabirače), koji i dolaze k nama s jedinom svrhom, da saberu što više rijetkih oblika i da ih ponesu u svoje zemlje i zavode. Mnogi od njih imaju pri tome i trgovačke namjere, pa naše rijetko bilje prodaju raznim muzejima i zavodima. Posebne se trgovačke tvrtke bave zamjenom i prodajom biljnog materijala. One šalju u naše krajeve sabirače, koji na najnesavjesniji način odnose veliku množinu biljnog materijala i unovčuju ga vrlo racionalno. Žalosno je da takovi sabirači često puta pod zvučnim imenima poznatih istraživača i glasovitih zavoda, uživaju u našoj zemlji kod svoga dolaska sve moguće povlastice od strane vlasti, uvijek veće od onih, koje uživaju naši domaći botaničari. Kod takovog sabiranja oni će naročito da se zanimaju za one vrste, koje su najvrednije i uz to najrjeđe.

Potrebno je da se svako ovakovo sabiranje, koje bi provodili strani sabirači, dozvoli samo uz kontrolu domaćih zavoda i muzeja. Kod toga će već odnosni instituti znati, koje se biljne vrste na njihovom području uopće ne smiju sabirati u takove svrhe. Da spomenem samo neke od tih rijetkih i botanički važnih biljaka, koje treba pomno čuvati, navesti ću vrste: *Degenia velebitica*, *Sibirea croatica*, *Daphne Blagayana*, *Asperula Beckiana* itd. *Degenia velebitica* predstavlja ne samo posebnu vrstu, već i posebni rod, ograničen samo na nekoliko malenih točila u Velebitu, gdje dolazi u vrlo ograničenom broju primjeraka, tako da postoji opasnost, da bi se samo jednom nesavjesnom sabirnom akcijom moglo ovu vrstu posve istrijebiti. Grmolika biljka *Sibirea croatica* nađena je u Velebitu iznad Karlobaga, a osim toga još vrlo lokalizirana u Čabulji planini u Hercegovini. *Asperula Beckiana* dolazi jedino na nekim vrhovima južnog

Velebita, *Aubrietia croatica*, *Saxifraga prenja*, *Cardamine carnosa* dolaze u južnoj Hrvatskoj vrlo lokalizirano i nalaze se obilnije istom na bosansko-hercegovačkim planinama. Sve su to biljke, koje uz mnoge druge navedene predstavljaju prave botaničke rijetkosti, koje moramo vrlo pažljivo čuvati i sačuvati.

Velika opasnost prijeti mnogim našim planinskim biljkama i zbog trgovine, koja se u novije vrijeme vrši naročito s onim oblicima, koji imaju neko značenje u cvjećarstvu i ljekarstvu. Neke se takove biljke donose u tolikom mnoštvu na tržište, da im prijeti najveća opasnost, da će posve nestati. Da se zapriječi uništavanje ovog važnog bilja, potrebno je da se najstrože zabrani prodavanje tih biljaka (čija će imena biti navedena u već spomenutoj predstavi) na turističkim kućama, uz puteve, u željezničkim stanicama, u trgovinama i na trgovima. Svatko je od nas imao već dovoljno prilike da vidi, u kolikom se mnoštvu prodaju na našim trgovima samonikle planinske biljke u cvijetu i za ukas. Često ćemo tu vidjeti razne vrste rodova *Daphne*, *Ruscus*, *Lilium*, *Orchis* itd. Napose je opasno za daljni opstanak prodavanje nekih biljaka sa podzemnim dijelovima (s lukovicom, gomoljem i podancima), čime se potpuno iskorijenjuju odnosi primjerci i uništavaju njihovi trajni dijelovi. U obrazloženju, koje podnosi u svojoj predstavi spomenuti odbor, navodi se u svrhu opravdanja potpune zabrane prodaje takovih biljaka među ostalim ovo: »najveći se dio tih biljaka nalazi upravo u našim krajevima na krajnjoj granici svoga raširenja ili su inače vrlo rijetke biljke, koje su u biljno-geografskom pogledu od velikog značaja. *Paeonia corallina* (božur) predstavlja veliki raritet zagrebačke okolice, a seljaci je donose kadkad na trg s korijenjem, tako da će se, ako se ne zabrani svaka prodaja, u najkraće vrijeme ova biljka posve iskorijeniti. *Chamaebuxus alpestris* (lovor krestušac) dolazi u neposrednoj blizini samo na samoborskom Oštrecu i silno je ugrožen bezobzirnim trganjem i donošenjem na trg. Sve tri vrste roda *Daphne* (*cneorum*, *Blagayana*, *laureola*) veoma su važni članovi hrvatske flore i bivaju stalno uništavani. Te su vrste u susjednoj Sloveniji zaštićene. Tako je već 1898. kranjski sabor zaštitio vrstu *Daphne Blagayana*. *Veprine* (*Ruscus*-vrste) donose se u velikim količinama na tržište, a od nekih se pletu i vijenci, tako da su u mnogim krajevima posve iščezle. Slično vrijedi i za ostale biljke, pa je zato potrebna zabrana prodaje ovoga bilja, ali i sabiranje sa strane izletnika u većim količinama.«

Ne smijemo ispustiti s vida ni opasnosti, koje prijetu nekim

našim ljekovitim vrstama uslijed prekomjernog i neracionalnog sabiranja. Očit i žalostan primjer kako takovo pustošenje i nerazborito sabiranje može da ugrozi opstanak neke biljke pruža nam ljekovita biljka srčanik, *lincura* — *Gentiana symphyandra*, koja dolazi kod nas u čitavom dinarskom planinskom sklopu, od Slovenije do Crne Gore (i dalje po čitavom Balkanskom poluotoku). Čestim i godišnjim sabiranjem ova je biljka u mnogim krajevima već posve iskorijenjena. Bit će neophodno potrebno da se i *Gentiana* kao i druge ljekovite vrste, koje se u množini sabiru, stave pod zaštitu naročitog zakona, koji će regulirati njihovo sabiranje, a ako je potrebno i posve zabraniti.

Razmotrili smo opasnosti, od kojih prijeti nestanak i uništavanje rijetkog i važnog planinskog bilja. Vidjeli smo da su mogućnosti uništavanja vrlo brojne i da dolaze s više strana. Preostaje nam da dadnemo smjernice, kojima treba da se uprave mjere, koje će te opasnosti i mogućnosti uništavanja ublažiti a po potrebi i posve odstraniti.

Svakako je jedna od prvih, a ako ćemo pravo i najlakših mjera, koje treba što prije poduzeti, donošenje zakona o zaštiti prirode i o zaštiti planinskog bilja napose. Takav bi zakon obuhvaćao sve predmete, koje treba zaštititi kao i sam način zaštite te odredbe i kazne za prekršitelje zakona. Zakon treba izraditi sporazumnim radom pravnih, i prirodoslovnih stručnjaka, planinara. Kao uzor mogu nam služiti slični zakoni, donešeni u najvećem broju kulturnih država. No kod toga treba uzeti u obzir naše posebne prilike. Zakonom treba regulirati uopće svako sabiranje i prodaju planinskog bilja.

Samim zakonom za zaštitu bilja ne bismo ipak postigli u cijelosti ono, za čime treba da težimo i kao planinari i kao prirodoslovci. Zakon je samo obruč, koji sad jače sad slabije — već prema kulturnom nivou naroda — steže samovolju pojedinaca. Ako ne postoji nešto više, ako ne postoji spoznaja svrhe toga zakona i volja za postignućem te svrhe — onda ima uvijek puno mogućnosti da se slovo zakona izigra, zaobide. Ako mjere sadržane u zakonu ne naiđu na pravo razumijevanje kod onih, na koje se baš odnose — onda one ne mogu da posluže svojoj svrsi.

Zbog toga je neophodno nužno, da se u tome radu pođe i dalje, pa da se uporedo s donošanjem potrebnih zakona vrši i jaka propaganda, a sve sa svrhom, da se i široki slojevi naroda upoznaju s ljepotom i važnošću planinskog bilja s nacio-

nalnog stanovišta. S tim radom treba započeti već u školi, među omladinom, tako da se već zarana razvije u narodu ljubav i poštovanje prema tim rijetkostima prirode, koje nemaju sve zemlje. Izvan škole, pred širom javnosti, treba svim mogućim sredstvima popularizirati ljepotu i znamenitost našeg planinskog svijeta. Uz pomoć predavanja, članaka, slika, razglednica, atlasa i albuma mora baš naše Hrvatsko planinarsko društvo da upoznaje svoje članove i prijatelje s tim našim narodnim blagom. Svaki bi planinar i ljubitelj prirode i planine trebao to bilje da poznaje, da ga zna razlikovati od ostalog brojnijeg bilja, jer samo na taj način moći će ga znati čuvati i štititi.

S time eto dolazimo u drugo jedno važno područje našega rada, u područje osnivanja prirodnih parkova i planinskih vrtova, u kojima će posjetioci imati prilike da pod kontrolom promatraju rijetko planinsko bilje na svojim prirodnim staništima i u svojim naravnim zadrugama.

Obrana i održanje pojedinih rijetkih planinskih biljaka moguća je često puta samo u sklopu okolnih biljnih vrsta, s kojima te biljke čine prirodne zajednice, uvjetovane čitavim nizom geografskih i ekoloških faktora. Zato je u takovim slučajevima potrebno da se sačuva čitava ta prirodna cjelina, da se razvoj tog skupa propagira, a ako je potrebno, da se i mnogi faktori skrenu u smjeru, koji je povoljan za određene biljke. Uzdržavanjem čitavih prostiranih područja s vegetacijom, koja je prepuštena skoro posve svome prirodnome razvoju, dajemo optimum mogućnosti za održanje brojnih rijetkih biljaka, koje bi prepuštene slobodnom utjecaju čovjeka došle možda u opasnost izumiranja. A takovih područja, koja zaslužuju da budu potpuno zaštićena i pošteđena ima u nas još i danas dosta. Treba samo kod toga paziti, da za prirodne parkove odaberemo takova područja, koja će se međusobno u svakom pogledu što više razlikovati, kako bismo u Hrvatskoj imali zaštićene sve moguće vegetacijske kombinacije.

U vezi sa prirodnim parkovima treba da ide i izgradnja planinskih vrtova, u kojima će se smišljenim i stručnim radom okupiti planinsko bilje iz raznih hrvatskih planina, s razne podloge i u različitoj kombinaciji. Time će se postići koncentracija važnijeg alpskog bilja na relativno malem prostoru, gdje će biti još lakše promatranje i upoznavanje onog bilja, koje zahtjeva svaku zaštitu.

Takovim radom a uz pomoć svih zainteresiranih faktora moći ćemo da postepeno odgojimo hrvatski narod u velikoj ljubavi prema

prirodi i njezinim stvorenjima i da ga pripravimo na zajednički rad u zaštićivanju toga planinskoga svijeta. Time ćemo postići i lakšu primjen uzkona za zaštitu bilja, na koji treba već sada ozbiljno pomišljati, kako ne bi bilo za mnoge slučajeve suviše kasno.

Visitor planina nad Plavskim jezerom

Ing. Josip Ledvinka (Beograd)

Crna Gora pruža planinaru, željom novih vidika, sve što najbujnija fantazija može zamisliti pa i mnogo više. Već sami redovni saobraćajni putevi pružaju vidike, kojih treba tražiti na daleko. Put od Trebinja do Bara preko Nikšića i Podgorice kao i put od Kotora do Peći, preko Cetinja i Podgorice, pokazuju svakom putniku već iz autobusa svu divlju ljepotu i svu romantiku čuvenog »stola sa nogama prema gore«, kako je jedan engleski turista karakterizirao Crnu Goru. Ali Crna Gora ima mnogo više, nego što se sa spomenutih puteva može vidjeti. Nezaboravan mi je ostao na primjer put od Risna za Nikšić. Sa serpentina, preko kojih smo tu za čas stigli od mora do izdanaka Orjena, gdje put zaokreće od Boke, u čarobnoj rasvjeti jednog proljetnog popodneva, dok se u planini spremala kiša a na moru sjalo mjestimično najljepše sunce, imali smo utisak, da pred sobom gledamo sliku, koju je složio majstor nad majstorima, svim svojim bojama, a na kojoj je bila prikazana borba tamnih gorskih džinova sa vilinskim svijetom sa obala mora.

Imao sam prilike da prođem svim ovim putevima i ljeti i zimi, da vidim i Kolašin i Berane i da prođem obalom od Bara do Budve, da se popnem na Vojnik (1999 m), da se vozim Skadarskim Jezerom, ali mi se dugo nije pružila prilika da vidim Plavsko Jezero.

Bilo je to prošlog listopada, kad sam jednog lijepog, još skoro ljetnog podneva stigao autom iz Peći u Murinu. Bilo mi je jako žao, što ovaj divni komad puta preko Čakora (sedlo na 1849 m) nisam mogao da pređem pješke, ali mi je vrijeme bilo odmjereno, a moj cilj je bio Plavsko Jezero. Od Murine do Plava ide lijepi put bez mnogo prometa, većinom uz Lim, koji iz jezera izvire. Za oko dva sata dobrog puta stigoh u Plav.

Usput su me braća Crnogorci malo čudno gledali, jer i u jeku turističke sezone, ljeti, rijetki su oni, koji sa rancem na leđima tude šeću, a kamoli uoči zime, kad svaki dan može da donese prvi snijeg. Jedan arnautin iz Plava mi se pridružio (po kačketu prepoznah arnautina, po govoru bih bio kazao, da je čistokrvni crnogorac) i pokazao

mi jedan privatan stan, gdje ću moći (za tamošnje prilike) lijepo da prenoćim i da se hranim, i ako postoje dva svratišta.

Sunce je zalazilo, kad smo preko mosta na Limu okrenuli uzduž obale jezera ka Plavu.

Nebo se zažarilo, sitni oblacići kao da su usijani na donjem rubu, albanske planine sa čudnovatim rastrganim vrhovima utonule su u tamnomodru sjenu, a sve se to odrazuje u kristalnoj vodi jezera, koje pred nama stoji kao ogledalo postavljeno tamo zato, da taj zalaz sunca što divnije uveliča. To je bio moj susret sa Plavskim Jezerom. I nije mi bilo žao, što sam tako daleko došao da ga vidim.

Foto: Ing. Ledvinka

Vrh Visitora s južnog dijela sljemena

Plav je siromašno mjestance, čije su karakteristike, da ga iz daleka skoro ne vidite, jer je glavni dio u maloj uvali, da sve kuće imaju strme drvene krovove kao u planini, nekoliko džamija s drvenim munarama i neki vodopad u čaršiji, koji se malo vidi, ali jako šumi. Našao me je tu jedan žandarm Slovenac, koji je imao veselje da mi može dati informacije, koje sam tražio. On mi je potvrdio moju odluku, da se popnem na Visitor, odakle ću imati najljepši pogled na jezero. Interesantno je, da je i on, i ako braneći ljepote i udobnosti svoje »dežele«, bio mišljenja da Plavsko Jezero ako ne nadmašuje, a ono nikako ne zaostaje po položaju i ljepoti za Bledskim. Žao mi je, da o tome ne mogu da dam svoj sud, je ne poznajem Bled.

Kombinirao sam po karti, da se sa Visitora spustim na jugozapad, da produžim do Gusinja i da se vratim u Plav po desnoj

obali Luče. No pri tom sam zaboravio da Visitor ima 2210 m, da nema markirane staze i da idem sam bez vodiča. Računao sam svakako s time, da Plavsko Jezero leži na 901 m, tako da do vrha Visitora ima zapravo samo 1309 m visinske razlike, ali se moji računi opet nisu slagali.

Drugi dan pošao sam sa suncem iz Plava. Nešto preko pola sata vraćam se putem, kojim sam jučer došao, prelazim Lim i podem ulijevo putem, koji obilazi zapadnu obalu jezera do prvog puta, koji skreće na zapad k naselju Brezovica, ispod planine a koji, kako se već iz daleka vidi, produžuje prema gore. Kod posljednjih kuća već počnem da se penjem. Put se pretvara u »rižu«, koja prosjeca livade i strmo ide na više. Usporavam hod i prolazim kroz mladu šumu te stižem do prvih stanova, koji su već napušteni, jer je stoka sišla u doline. Skrećem desno u smjeru sedla sjeveroistočno od vrha, jer vidim, da se ravno na vrh ne može doći. Livade i mlade šume se izmjenjuju. Jezero mi je zaklonjeno, ali mi se pruža lijep pogled na Čakor i na vrhove oko njega.

U grobnoj tišini, koja je tu vladala, najednom zaori pjesma, a za malo se iz šume pojavljuje pjevač — neki dječak, koji vodi konja sa tovarom drva. Lijepo me je pozdravio, pokazao mi je dobar izvor, kojega inače ne bih bio primjetio na nekoliko koraka i označio mi je put, kojim treba da idem, da što lakše dođem do vrha. Pričao mi je, kako mu je to nedjeljni posao, dok inače radi na novom mostu u Murini. Dječak i njegov konj bila su jedina živa bića, koja sam sreo na Visitoru.

Ne vodeći mnogo računa o savjetu dječaka produžio sam opet pravo na moje sedlo. Preko livada i kroz starije, sasvim iskrivljene, skoro puzave bukove šume, po stazama, koje su postajale sve neodređenije, stigoh tako u lijepu šumu, gdje su se borovi miješali s bukvama. Tu sam sasvim izgubio stazu na jednoj strmini, tako da dalje nisam mogao.

Moje sedlo bilo je valjda nekih 100 m više od mene. Naslućivao sam ga kroz lišće, ali sam morao da promijenim smjer, da se dočepam manje strmine, za koju sam pretpostavljao da mora biti lijevo iznad mene. Verući se od bora do bora stigoh tako do proplanka, na kome najzad nadoh i stazu, koja je vodila na sedlo (oko 1800 m). Tu sam izgubio mnogo više od jednog sata, uz to sam se i pošteno umorio, sve zato, jer nisam htio da slušam dječaka, koji me je slao lijevo. Mislio sam da ću idući desno pravo na sedlo skratiti put. Već prekasno.

Ostaci jedne stoljetne borove šume daju karakterističan izgled predjelu, kamo sam sada stigao. Kroz njihove grane vidi se duboko

Foto: Ing. Ledvinka

Plavsko Jezero sa južnih obronaka
Visitora, mjesto Plav i vrhovi južno
od Peći

dolje jezero, a naokolo k istoku planina do planine, sve vrhovi preko 2000 m, a nekoliko ih i preko 2500 m, dijelom već i u Albaniji.

Sa sedla produžim k jugoistoku, po grebenu, koji se s lijeve strane okomito ruši u dubinu, a s desne nosi na padini još borove, grmlje i sočnu travu. Idem ravno prema vrhu imajući s lijeve strane izgled na jezero, dok mi ga južni dio samog Visitora ne zakloni. Nekoliko oborenih borova a naročito jedan, koji je slomljen na 4 m od zemlje, a ostao je vodoravan, poduprt od grana, dijelom spaljen a dijelom izbijeljen od sunca, tako da izgleda kao kostur neke nezgrapne životinje, onda neko razbacano kamenje, upozorava me na to, da je ovo mjesto naročito izloženo udaru groma.

Vrijeme je bilo lijepo, i ako je na jugu bila gomila oblaka, kroz koju su se probijali snopovi sunčanih zraka k jezeru. Ali baš dok sam promatrao učinak gromova na ove posljednje ostatke nekadašnje prašume, pojavio se je iznad vrha planine široki crni oblak, koji je nošen od južnog vjetrova brzo napredovao prema mjestu, gdje sam stajao. Tada mi baš nije bilo ugodno — ali je oblak onako brzo prošao, kako se i pojavio.

S visine od preko 2000 m otvorio mi se je vidik prema zapadu. Pojavili su se Komovi, čije su gole stijene obasjane suncem izgledale kao od šećera.

Greben je postajao sve už, padina s desne strane pretvorila se u strminu, koja je dolje svršavala u kamenjaru, sa koje se okomito dizala stijena sa najvišim vrhom Visitora. Hodanje je postajalo

sve teže, jer je strmina velika, a kamenje, po kome se gazi, ruši se pod nogama. Biram smjer manje strmine, držeći se trava i korak po korak obilazim tako na 50—60 koraka stijenu najvišeg vrha i stižem na sljeme, koje se proteže ravno k jugu. Vidik je sada otvoren na sve strane, ali i vjetar prilično zavija. Jedan sat popodne je bio već prošao.

Panorama, koja se odavde pruža, veličanstvena je. S kartom u ruci pokušavam da odredim vrhove, koji se pokazuju. Komovi su još uvijek sjali u suncu. Desno od njih Sinjavina, a vjerojatno i vrh Durmitora, lijevo u velikoj daljini lijepi, skoro usamljeni vrh, koji može da bude samo Lovćen. Vide se i Prokletije sa svojim bizarnim šiljcima, koji zatvaraju horizont na jugu. Na istoku uzdiže se grupa oko Čakora, a prema sjeveru već niži vrhovi k Novom Pazaru. Poda mnom jezero.

Dugi greben prema jugu zaklanja Plavsku dolinu.

Da se ne vraćam istim putem, koji mi se uostalom nije dopadao, idem po grebenu k jugu. Da je vjetar bio malo jači, taj bi put bio prilično riskantan, jer je širina grebena na nekoliko mjesta samo tolika, da sam smatrao najpametnijim, da pređem tih dvadesetak koraka u jahaćem stavu ne gledajući mnogo provalije s desne i s lijeve strane. Na južnoj strani se greben onda odvaja dijelom k zapadu i prije nego počne da se ruši u dolinu prelazi u jednu višecu platformu, obraslu travom, s koje na prvi pogled nema puta na niže. Međutim na zapadnom kraju ide staza, koja lijepo vodi sve niže držeći se grebena, koji se nekako stepenasto produžuje prema dolini. Na visini od oko 2000 m opet se i tu pojavljuju borovi. Najprije sitni, zakržljali i savijeni od vjetra, a onda čim niže sve ljepši i impozantniji. Odavde, sa suncem u leđa, jedinstven je pogled kroz borove grane na jezero, a isto tako i pogled na dolinu, kroz koju vijuga Luča kao srebrna zmija ispod divljih i sada tamnih vrhova Prokletija.

Čim stigoh do mjesta, gdje se moglo okrenuti ulijevo, skrećem, prolazeći ispod strmine, koja se sa grebena ruši. Silazak je lagan. Kozje staze se tu već ukrštavaju, a pošto je sa jezerom pred očima laka orijentacija, mogu se birati staze po volji.

Odmaram se u sjeni veličanstvenih borova promatrajući zelenkastu vodu jezera podla mnom i razmišljajući, kako bi se ova ljepota mogla učiniti pristupačnom.

Dalji put, već po livadama, vodi sve do najviših stanova — do onih, do kojih sam trebao doći ujutro, da nađem na stazu k vrhu. Odavde, već ne vodeći računa o stazama, preko livada, koje se strmo spuštaju, hvatam smjer k mostu na Limu, kamo skoro i stižem.

Osim uspomene na veličanstvene vidike nosio sam sobom fotografije najmarkantnijih izgleda, žaleći što nisam imao još više filmova na raspolaganje, a nosio sam i grudu zemlje, koju sam pokupio na sjevernom obronku ispod vrha, na kojoj je rasla ona divna planinska biljka s listovima kao kod artičoke, a koja i danas raste na mome prozoru.

Sunce je zalazilo, kad opet stigoh u Plav, potpuno zadovoljan mojom nedjeljnom šetnjom. Žao mi je samo bilo što sam toliko vremena izgubio lutajući po onoj šumi ujutro, jer mi je time bio onemogućen nastavak puta za Gusinje. Ako me sreća ponovno donese do Plava, opet ću na Visitor, ali onim putem, kojim sam se vratio, jer je ljepši, interesantniji i mnogo manje naporan.

Istraživanje Mt. Everesta godine 1935

Prema članku E. E. Shiptona: »Die Mount-Everest-Erkundung 1935. « (»Österr. Alpenz.«, 1172, 1936) sastavio Dr. Oppitz (Zagreb).

Pokušavali su mnogi, ali do danas još nitko nije uspio, da se popne na najviši vrhunac Zemljine kugle, na Mount Everest. Već su mu bili na dohvat: samo još dvije stotine metara i — čovjek bi stajao na vrhuncu, ništa ne bi bilo iznad njega do svoda nebeskoga. Ali Mt. Everest ostao je sve do danas nepobjediv. Govorilo se: treba odvažnosti i jakih živaca, treba čelik mišica i širokih pluća, konačno — tako su rekli, treba da se čovjek i aklimatizira tolikoj visini. Rezultat? Onih 200—300 metara do vrha nije još nitko uspio svladati.

Mnoge su se ekspedicije vratile neobavljena posla, ali uza sve to ne i bez barem nekog rezultata. Vrlo važno je bilo da se u tako velikim visinama prouče sve moguće prilike, kako bi taj iskustveni materijal mogao poslužiti idućim ekspedicijama za što bolji uspjeh. Tijekom godina sabirala su se iskustva ne samo tehnička-planinarska nego osobito meteorološka i glacijska, a među ovima napose znanja o vjetrovima i monsunskom snijegu.

Takav je zadatak imala engleska ekspedicija, koja je godine 1935. krenula prema masivu Mt. Everesta. To je zapravo bila ekspedicija, kojoj nije bio najvažniji cilj da osvoji Mt. Everest, nego da još jednom preispita činjenice, koje su bile djelomično već otprije poznate, a djelomično ih je ekspedicija morala sama istražiti i utvrditi. Do te ekspedicije došlo je skoro slučajno. U proljeću 1935. dođe od Tibetskih vlasti dopuštenje za veliku ekspediciju na Mt. Everest. Ali pošto je dopuštenje za tu godinu došlo već prekasno odluči komitet za istraživanje Mt. Everesta, da se pošalje jedna predekspedicija, koja će upoznavanjem i istraživanjem prilika u Masivu Everesta poduzeti predradnje za ekspediciju u 1936 god.

Glavni zadaci ekspedicije u godini 1935 bili su ovi:

1. Sabrati podatke o sastavu monsunskog snijega u velikim visinama. Istražiti mogućnost uspona za vrijeme monsuna ili neposredno iza njega.
2. Ispitati da li se može doprijeti do vrhunca kojim putem sa zapadne strane.
3. Ispitati led i snijeg na sedlu između glavnog vrha i sjevernog vrha, što je važno za opremu ekspedicije iduće godine.

4. Iskušati ljude, koji dolaze u obzir kao članovi glavne ekspedicije, specijalno s obzirom na aklimatizaciju, jer je dokazano da se lakše i brže aklimatizira onaj, koji je već jednom bio na velikoj visini.

5. Istražiti glavne probleme snabdijevanja ekspedicije.

6. Načiniti stereofotogrametrijske snimke i kartirati područje, koje se nalazi neposredno u okolici Mt. Everesta. Ovo bi bio nastavak rada iz godine 1921.

Što se tiče prvoga zadatka, znalo se je već otprije, da je najzgodnije vrijeme za uspon na vrhunac Mt. Everesta u doba monsuna ili neposredno iza njega. Svakako je najteža i najopasnija zapreka za planinare, koji se nalaze na brdima tog najvećeg masiva strašni sjeverozapadni vjetar, koji počinje duvati prije monsuna. Kad monsunski vjetrovi jednom već prevladaju, onda je i ta zapreka uklonjena. Ali ova iskustva stečena u prijašnjim ekspedicijama ne mogu se posvema primjeniti na Mt. Everest. Da li je naime uspinjanje u spomenuto vrijeme moguće, zavisi u prvom redu od množine snijega, koji za vrijeme monsuna padne. Dakako da je i to velika zapreka, o kojoj se malo znade. Poznata je naime stvar, da snijeg, koji u prvoj polovini monsuna padne po ravnim ledenicima, lako očvrсне, ali se ništa ne zna, kakove je konsistencije onaj snijeg, koji u isto vrijeme napada po prostranim plohama u visini iznad 7000 metara. Lavina na sjevernom vrhu, u kojoj je 1922 godine ubijeno više nosača, dokazuje da je monsunski snijeg u velikim visinama jedna od najtežih skoro nepremostivih zapreka. Stoga je bilo jedno od najvažnijih pitanja, koje je ekspedicija morala riješiti, da li za vrijeme toplog monsuna postoji uopće jedan vremenski period, u kojem bi visoki snijeg mogao biti bar donekle prohodan.

Za kartiranje terena pozvao je komitet Mihaela Spendera, a za planinarski dio ekspedicije bila su pozvana ova šestorica E. Shipton, koji je bio ujedno i vođa ekspedicije, zatim H. W. Tilman, L. W. Bryant, E. Kempson, Dr. Ch. Warren i C. H. L. Wigram. Dakle 6 planinara i jedan čovjek nauke. Vrlo je teška zadaća izabrati članove za jednu ekspediciju na Himalaju, jer je teško unaprijed znati, kako će koji čovjek u velikim visinama reagirati. Može netko biti neznam kako dobar planinar u Alpama, pa da na Himalaji za kratko vrijeme potpuno zataji s jednostavnog razloga, što može u takovim visinama najjednom dobiti tako zvanu gorsku bolest. Poradi toga biraju se obično za članove predekspedicije ljudi različitog karaktera, iskustva i tjelesnih osobina, koji se tu onda na sve načine temeljito prokušaju.

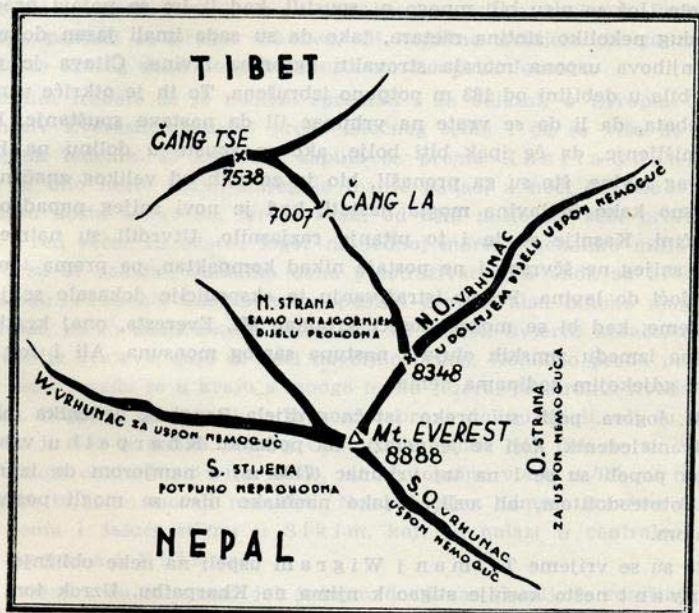
Članovi ekspedicije za godinu 1935 sakupili su se 21 svibnja u Dardilingu. Taj se grad nalazi u istočnom dijelu Himalaje, u visini od 2185 m. Sa svih je strana opkoljen gorjem i šumama, tako da je postao ljetovalištem Engleza. Ovdje su uzeli za tumača P. Karma, koji je sudjelovao gotovo u svim ekspedicijama na Mt. Everest, te 15 nosača.

Nakon kratkog odmora u Dardilingu pošli su odmah, misleći da će moći istražiti veliko područje zapadno od Mt. Everesta. Ali međutim, kako nisu dobili za to dopuštenje od Tibetских vlasti, morali su svoj rad ograničiti na dosta usko područje. Pošli su putem, koji se je nešto razlikovao od puta dotadašnjih ekspedicija. Stigavši u područje Sar istražili su tu prekrasne lance Ryonno Ri i Ama Drime gorja.

Ekspedicija je bila podjeljena u tri grupe, pa su tako mogli u relativno kratko vrijeme mnogo toga obići. Po selima su ih Tibetanci izvanredno gostoljubivo dočekali, tako su upoznali također i nešto od njihove kulture. Ujedno im je bilo i jasno zašto se Tibetanske vlasti tako opiru prolazu ekspedicije kroz te krajeve. Njihova je ekspedicija prolazeći kroz sela uzbunila ljude ovog kraja, pa je trebalo neko vrijeme dok su se urođenici donekle smirili. Vlasti su mislile

da množina novca, koji ekspedicija izdaje za živež i transport loše utječe na siromašno stanovništvo. Tako putujući stiže ekspedicija 4 srpnja do Rongbuka, gdje se nalazi zadnji i najviši samostan Tibeta. Stari njihov znanac poglavar, primio ih je kao i prije vrlo ljubezno. 6 srpnja podoše dalje do mjesta 1. logora. U tom kraju bili su ledenički potoci tako nabujali, da je mjestimice bio prelaz preko njih vrlo težak. Nekoliko puta su morali izgraditi i most od užeta da prenesu prtljagu. 8 srpnja stignu u III. logor. U isto vrijeme pošao je Spender uz glavnu rijeku Rongbuk-ledenika, da tamo započne rad na snimanju terena i na kartiranju. Tih dana bilo je vrijeme vrlo lijepo, a noći hladne.

Ostali članovi ekspedicije nađu nekoliko stotina metara poviše III. logora lješinu Maurica Wilsona (on je 1934 godine pokušao da se potpuno sam uspe na Mont Everest). Po načinu, kako je tijelo Wilsonovo nađeno, moglo se je zaključiti da je umro u snu od posvemašnje iscrpljenosti, ali ne od glada, jer se je

Masiv Mount-Everesta (izrađeno prema skici u »Österr. Alpen«, 1172, 1936)

utvrdilo, da je bio pronašao depo hrane, koja je ostala iza ekspedicije od godine 1933, a u njemu je bilo još dosta živežnih namirnica. Listajući njegov dnevnik doznali su da je sa Rinzingom i Tewangom došao do III. logora. Ta su oba čovjeka bila u službi ekspedicije od god. 1933 pa su mu lahko mogli pokazati III. logor i depo hrane. Wilson je svoje nosače ostavio kod logora III., a sam produžio put dalje. Moglo se je ustanoviti da je umro u svom šatoru, kojega je kasnije vjetar odnio.

Poslije toga krenula je ekspedicija vrlo oprezno po sjevernom sedlu. Vrijeme je zadnjih sedmica bilo baš najidealnije da snijeg očvrsne, pa iako su svaki komadić puta vrlo oprezno istražili, nisu mogli nigdje zamijetiti ni najmanje opasnosti od lavina. Tako su doprli do mjesta, gdje je 1933 godine bio IV. logor. Kod starog logora IV.-a našli su pod dva metra dubokim monsunskim snijegom veliki šator i depo hrane, što ju je tamo ostavila ekspedicija iz godine 1933. Na podnožju najistočnijeg vrha Mt. Everesta udarili su svoj III. logor, te su ga snabdijeli

živežom za 15 dana. Atmosferske su prilike bile povoljne, pa su mislili da će se uspješno moći popeti na vrhunac. Kod penjanja konstatairali su da je najbolje, ako u ekspedicijama na Himalaju sudjeluju manje grupe ljudi, jer su veće grupe mnogo nepokretnije.

Daljnja im je zadaća bila, da načine jedan manji logor u visini od 7925 m, zatim da istraže sastav i kvalitet snijega iznad 7000 m. Kad su prispjeli na sjeverni vrh, odluče tamo ostati dva tri dana, da bi se što bolje aklimatizirali. Međutim se vrijeme okrene, pa je kroz iduća četiri dana bilo vrlo loše. Ne mogći tu dočekati ljepše vrijeme, odluče da će tu ostaviti svoje oruđe i šator i da će se uputiti do Rongbuk ledenika, misleći da će se kasnije po ljepšem vremenu opet ovamo vratiti.

Po tom planu počnu se 16 srpnja, ako je i vrijeme bilo ružno, spuštati. Preko noći bilo je napadalo i nešto novog snijega. Spuštali su se u dvije grupe, na dva užeta. Još se nisu bili mnogo ni spustili, kad li im se pojavi pred očima oštar rub dug nekoliko stotina metara, tako da su sada imali jasan dokaz da se je tu iza njihova uspona morala strovaliti ogromna lavina. Čitava je površina pristranka bila u debljini od 183 m potpuno izbrušena. To ih je otkriće uznemirilo. Nastade debata, da li da se vrate na vrhunac ili da nastave spuštanje. Konačno prevlada mišljenje, da će ipak biti bolje, ako se spuste u dolinu na Rongbuk ledenik. Trag lavine, što su ga pronašli, bio je za njih od velikog značenja. Nije im bilo jasno kako je lavina mogla nastati, kad je novi snijeg napadao u vrlo maloj količini. Kasnije se je i to pitanje razjasnilo. Utvrdili su naime, da se monsunki snijeg ne ščvrsne i ne postaje nikad kompaktan, pa prema tome može vrlo lako doći do lavina. Prema istraživanju te ekspedicije dokazalo se je, da je jedino vrijeme, kad bi se mogao doseći vrhunac Mt. Everesta, onaj kratki interval vremena između zimskih oluja i nastupa samog monsun. Ali i tog kratkog intervala u gdje kojim godinama nema.

Od III. logora pošli su preko istočnog dijela Rongbuk ledenika na jedan mali prostrani ledenik, koji se je nalazio na podanku Kharpathu vrha. Slijedećeg dana popeli su se i na taj vrhunac (7193 m) s namjerom da izvrše neka mjerenja fototeodolitom, ali uslijed jake naoblake nisu se mogli poslužiti tim instrumentom.

U isto su se vrijeme Tilman i Wigram uspjeli na neke obližnje vrhunce, dok je Bryant nešto kasnije stigao k njima na Kharpathu. Uzrok tom Bryantovom zakašnjenju bila je nenadana slabost nastala uslijed gorske bolesti.

Vraćajući se do II. logora zateknu tamo Spendera, koji je na Rongbuk ledeniku vršio mjerenja za kartiranje sjeveroistočnog dijela Mt. Everesta.

Nakon kratkog odmora ekspedicija se je ponovno razdijelila u 2 grupe. Spender, Kempson i Warren imali su istražiti krajeve između istočnog dijela Rongbuk ledenika i Doya-La. Druga grupa uspjela se je na Kellas Rock Peak (visok 7010 m). Ovaj se vrhunac nalazi fotografiran u mnogim starijim časopisima i knjigama pod imenom Mt. Everest. Uspinjanje je bilo izvršeno bez velikih poteškoća. I ovdje se je kao i na Kharpathu opazila velika promjena u konsistenciji snijega u regiji oko 7000 m apsolutne visine. U nižim apsolutnim visinama snijeg je bio čvrst i kompaktan, tako da su po njem slobodno gazili, dok je onaj u regiji oko 7000 m bio mekan i za penjanje veoma nesiguran.

Vraćajući se nađu u Rongbuku Kempsona, koji je imao dosta neprilika. Prva je naime grupa imala vrlo loše vrijeme. Dvojica od njihovih nosača dobiše disenteriju, a i sam Spender opažao je na sebi simptome spomenute bolesti.

Za vrijeme kratkog odmora u Rongbuku dobivali su svi članovi, dakako osim bolesnih vrlo dobru hranu, za koju se je pobrinuo još u njihovoj odsutnosti P.

Karma. Prema unaprijed određenom planu, ekspedicija se je uvijek morala snabđevati živežnim namirnicama iz onog kraja, gdje je to bilo moguće, a to im je u ovom dijelu Tibeta zaista kojiput i uspjelo. Ovaca je bilo dosta, a nisu bile ni tako skupe. Jaja je čovjek mogao dobiti kolikogod je htio. Jednog dana su četiri člana ekspedicije pojela 140 komada jaja.

Iz Rongbuka pođu ponovno preko ledenika, da se popnu na vrhunac Čang Tse. Njihov tumač Karma dobio je naređenje da se za tri sedmice nađe sa ostatkom prtljage u Kharti.

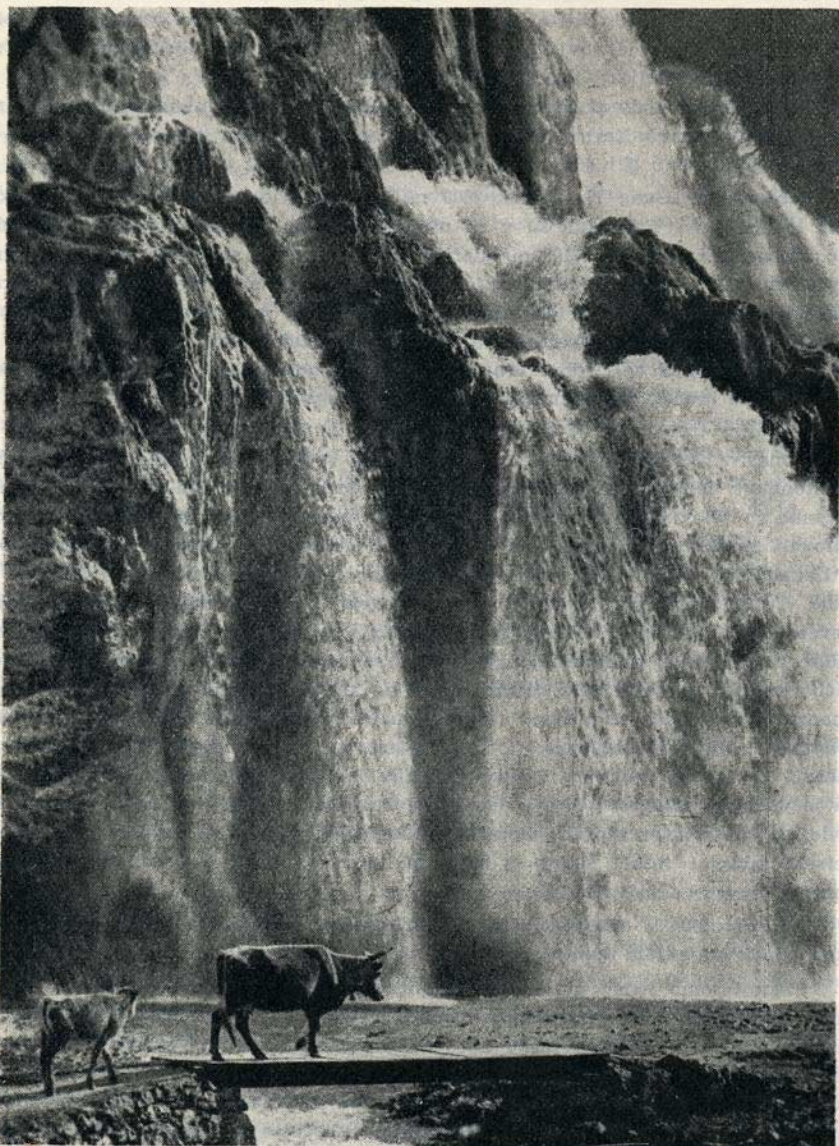
Penjanje na Čang Tse (visok 7600 m) bilo je vrlo teško. Snijeg je bio kao neka ledena kaša. Propadali su u nj mjestimice i do pojasa. Vrijeme je također bilo užasno. Na visini od 7100 m udariše šator, u kojem su prespavali jednu vrlo neprijatnu noć. »Primus« za kuhanje uslijed tako velike visine nije funkcionirao, tako da nisu mogli rastaliti dovoljnu množinu snijega za pitku vodu. Idućeg dana snijeg je bio još gori. Tapkali su po njem kao po kakvoj močvari. Probijali su se kroz njega penjući se prema vrhuncu, ali konačno uvidješe da ga ne će moći doseći, pa se idućeg dana ponovno spuste na Rongbuk ledenik.

Međutim trebalo se je pomalo spremati i za odlazak u Evropu. Odlučili su da će masiv Everesta napustiti preko istočnog sedla i da se više ne će vraćati na Rongbuk ledenik. 23 kolovoza zapute se prema Kharta-Changri sedlu. Vrijeme je bilo nešto bolje; snijeg je manje padao, a noći su bile vrlo hladne. Putovali su dosta neugodno, jer je svaki od njih nosio na sebi prilično mnogo prtljaga. Pred večer su udarili logor na jednoj moreni, nekoliko milja daleko od sedla. Tu su se zadržali nekoliko dana u istraživanju, a onda su krenuli prema sjeveroistoku. Prolazeći tako potpuno pustim krajem nisu nikako mogli popuniti zalihe živeža pa su imali mnogo posla, dok su uspjeli uvjeriti nosače, da će skoro stići u rodnije krajeve, gdje će naći dovoljno hrane. Konačno pređu preko Kharta Changri sedla i nađu se u kraju s mnogo malih jezera, prostranih livada i cvjetnih pristranka. Najprije nisu znali, u koju su zapravo dolinu stigli, ali su kasnije razabrali, da je baš ta dolina, Lang Chu, bila njihov cilj. Oдавle su namjeravali, da još jednom obidu Nyönnö lance, ali im lokalne vlasti u Tibetu nisu to odobrile, pa su taj plan morali napustiti. Nakon duljeg odmora iznajme nekoliko tibetskih ponja i jašući stignu u Sikim, koji se nalazi u centralnoj Himalaji, između Nepala i Butana.

Na svršetku da saberemo još jednom do danas skupljene rezultate planinarskog istraživanja Mt. Everesta:

Postoji samo jedan put, kojim se može stići do vrhunca i to od Čang-La preko sjevernog ili sjeveroistočnog vrhunca. Čang-La, koji leži na 7000 m apsolutne visine, odlična je polazna točka za sve ekspedicije. Do 8300 m nema nikakvih naročitih poteškoća za penjanje, ali je dalje do vrhunca uspon vrlo težak. Po svojoj prilici je jedino povoljno vrijeme za uspon na vrhunac 14 dana između zime i monsunu, a to pada otprilike koncem svibnja, ali često se dešava da i toga nema. Na visini od 8300 m moguće je još i prenočiti, ali se ne zna kakove su prilike iznad 8300 m apsolutne visine.

A kako ni sva dosadašnja iskustva, svo dosadašnje znanje o usponu na Mt. Everest nije dovoljno, pokazao je i neuspjeh ovogodišnje engleske ekspedicije, čiji su se članovi morali povratiti već sa visine od 7300 m. No o tome drugi put.

Plitvička Jezera sa svojim brojnim slapovima, jezerima i sa svojom lijepom okolicom pružaju u svako doba, i ljeti i zimi, veliko obilje najrazličitijih motiva, koje može svaki fotoamater da iskoristi. Ako u sklop pojedinih detalja uđe i po koje živo lice, slika postaje još ljepša, življa, o čemu svjedoči i gornja slika, što ju je snimio g. Lj. Griesbach.

Društvene vijesti

Iz upravnog odbora H. P. D-a matice u Zagrebu. Dajemo ovdje pregled znatnijih događaja iz društvenog života i poslova, koji su bili rješavani na sjednicama upravnog odbora matice, održanima tokom ovogodišnjih ljetnih mjeseci.

Kako je nastupom ljeta započelo sve življe interesiranje članova za Tomislavov dom na Sljemenu, koje se je naročito očitovalo u sve brojnijem posjetu planinara, izletnika a i stalnih gostiju, to je veći dio društvenog rada bio usmjeren u pravcu daljnjeg uređenja te vođenja ekonomata na domu, koji kao što je poznato stoji za sada u režiji društva.

U vezi s time vođena je evidencija i o drugim kućama HPD-a, koje stoje pod direktnom upravom matice, budući da odbor stoji na stanovištu da se paralelno sa brigom oko Tomislavovog doma mora jednaka pažnja polagati i na sve druge domove, koji su u prekrasnim i mnogo pohađanim krajevima hrvatskoga krša i Gorskog Kotara planinaru također neophodno potrebni, i to po mogućnosti u besprikornom stanju. Od tih domova najveći napredak pokazuje Krajačeva kuća na Zavižanu, koja je tokom ove godine postala jednim od najbolje opskrbljenih domova, pod vodstvom neobično vrijednog opskrbnika g. Modrića. — Tako se je planinarima konačno pružila mogućnost, da upravo u najromantičnijem dijelu Velebita, u sjevernom Velebitu nađu svoj uredni dom. Nadalje, izgradnjom staze ing. Premužića pa smišljenim i temeljitim markiranjem Velebita po članovima HPD-a pod vodstvom referenta za markacije g. Šagovca (o čemu se javlja u ovom i prošlom broju H. P.), pružena je svima onima koji od sada posjećuju Velebit mogućnost da u njemu doista i uživaju.

Nasuprot ovim pozitivnim rezultatima, koji su polučeni u Velebitu, primljeni su mnogi prigovori planinara zbog opskrbe u Šloserovom domu na Risnjaku i to uglavnom s pravom, jer se ovogodišnji opskrbnik pokazao u punom smislu ne-

sposobnim za svoje mjesto. Ponukan time upravni odbor sklopio je od 1. IX. o. g. ponovno ugovor sa bivšim opskrbnikom g. Srokom, koji će naravno držati opskrbu te red i čistoću na domu na onoj visini, kako je to bilo onda, dok je Risnjak postajao jednim od najomiljelijih ciljeva u Gorskom Kotaru. Sam dom je još i dalje popravljen i dotjeran, tako da je nestalo gotovo svih onih manjkavosti, koje su bile spomenute u tajničkom izvještaju na glavnoj godišnjoj skupštini. Domove HPD-a na Risnjaku, Planku i Obruču moći će sjajno iskorišćivati i skijaši, ako budu povoljnije vremenske prilike nego 1935. godine.

U kući na Bijelim Stijenama nema većih promjena. Čuvar gosp. Simo Kosanović iz Jasenka nanio je prije mjesec dana na ležaje svježju slamu, tako da je kuća za noćenje dobro upotrebiva. Cisterna pak, koja ne drži dovoljno vodu, popraviti će se u proljeće, jer se cement ne bi zimi posušio. Upozoravamo članove, koji sada posjećuju Bijele Stijene, da se u pomanjkanju vode može uvijek naći snijega u obližnjoj ledenici. Nadalje primjećujemo da neki članovi Zagrepčani u pomanjkanju ključa obijaju vrata i prozore naših neopskrbljenih kuća. Upozoravamo da od ovakvog vandalizma društvo trpi permanentnu štetu, koja je posve nepotrebna, jer se od svake kuće može nekoliko primjeraka ključeva dobiti u prostorijama matice, a po jedan u ishodišnim mjestima za dotičnu kuću, samo je dužnost članova da to ne zaborave.

Sklonište u Gornjem Jelenju prodano je, jer je bilo posve nepotrebno i neposjećivano.

Tokom ove godine počelo se je također ozbiljnije računati sa gradnjom kuće na Kleku, te je to pitanje pokrenuto naročito od obnovljene i agilne podružnice »Klek« u Ogulinu. Podružnica »Klek« predložila je matici, da bi se sagradila kuća na jednome mjestu u blizini ceste, kod zaselka Bijelsko, da-

kle zapravo ne na Kleku, nego ispod njega. Ovdje bi se gradilo pod vrlo povoljnim uvjetima, jer bi se dobilo zemljište besplatno, ali je to vezano uvjetom da u kući stanuje lugar. Na taj prijedlog pregledali su spomenuto mjesto neki odbornici matice u vezi s članovima podružnice. Kako međutim upravni odbor matice stoji na stanovištu da treba sagraditi planinarsku kuću na Kleku, a ne izletišta ispod Kleka, ne može se saglasiti sa prijedlogom podružnice, niti u svrhu izgradnje ovog objekta izdati fond, koji se čuva za gradnju kuće na Kleku.

Podružnica »Japetić« u Samoboru obnovila je posve i preuredila vrlo ukusno Lipovečki dom pod Lipovcem. Na svečanom otvorenju obnovljenog doma sudjelovao je delegat matice dr. Barić sa više članova iz Zagreba.

Posebno poglavlje zauzima daljnje uređenje Tomislavovog doma. Tokom ljetne sezone dovršena je velika svjetla blago-

Foto: Lj. Griesbach

Tomislavov dom sa zapadne strane

vaonica i terasa iznad nje, koja je okružena ogradom sa ukusnim okruglim svjetiljkama na stupovima. Osim toga uređen je veći broj soba hotelskog dijela doma sa 1 i 2 kreveta i kaučom. Sada se radi na daljnjem popunjenju hotelskog dijela te na uređenju 13 soba planinarskog dijela sa 44 kreveta. Zbog većeg broja stalnih gostiju nabavljeno je prije kratkog vremena posteljine i pokrivača za cca 20.000 Din., a zbog skorog dolaska hladnijih dana najprije će biti potrebno dovršiti uređaj centralnog loženja, na čemu se sada radi. Nabavljen je nadalje veći broj stolova i stolica za blagovaoni-

cu, te stolica za ležanje. Dozvolom Gradske općine započelo se je najnužnijim krčenjem šume oko doma, kako bi se otvorio vidik prema Zagrebu i Zagorju, dok će krčenje odobrenog zemljišta za livadu, koja će služiti kao prirodno odmaralište planinara, započeti u listopadu o. g. Za zabavu posjetiocima postavljena je pred domom američanska kuglana, a u blagovaonici je radioaparat i jedna stolna igra. Izgradnjom ceste do doma vjerojatno se neće ove godine započeti, premda su pregovori sa Gradskom općinom dobro uznapredovali. Uređene su također i stalne cijene za opskrbu i noćenje, kako slijedi:

Noćenje: Hotelski dio, nečlanovi 20.— Din., članovi 15.— Din. — Planinarski dio, nečlanovi 15.— Din., članovi 10.— Din. — Skupni ležajevi: nečlanovi 10.— Din., članovi 8.— Din.

Pension: Noćenje i 3 put dnevno hrana, nečlanovi 50.— Din. Noćenje i 5 puta dnevno hrana, nečlanovi 60.— Din. Noćenje i 3 put dnevno hrana, članovi 45.— Din. Noćenje i 5 puta dnevno hrana, članovi 55.— Din.

Cijene pojedinih jela i pića veoma su umjerene, ali se moraju povremeno mijenjati sa cijenama na dnevnom tržištu, jer društvo još nije u mogućnosti da čitavu ekonomiju vodi na Sljemenu, a ne može niti raditi sa deficitom kuhinje. — Pension se daje najmanje za 3 dana, a to je ujedno i rok, do kojega se na domu može ostati bez liječničke svjedodžbe, te su članovi i u tom pogledu osigurani.

Čitavu brigu oko Tomislavovog doma vodio je uglavnom radni odbor sa društvenim ekonomima, pa je za vidni napredak u domu naročito zaslužan društveni ekonom g. Veiler.

U vezi sa izgradnjom i uređenjem Tomislavovog doma pokrenuto je nekoliko puta pitanje sabirne akcije. Nažalost niti jedna do sada pokrenuta akcija (akcija hiljade, sabirni arci) nije uspjela zbog vrlo slabog interesiranja članova i građanstva, a jednako tako nije došlo niti do sabiranja po ulicama. U smislu prijedloga člana g. Loidla i zaključka glav-

ne skupštine pokrenuto je sabiranje po 1 Dinar posebnim blokovima, o čemu javljamo na drugom mjestu, te najtoplije molimo svekoliko članstvo da raspućava te blokove, jer se i ovim najmanjim doprinosom može sakupiti lijepa svota, ako je sabiranje organizirano i ako na njemu radi više članova. Ponovili se odaziv za tu akciju kao za druge do sada, onda je i ova osuđena na propast.

Tokom ljeta stajala je matica naročito preko svojih članova, koji su planinarili, u vezi sa mnogim podružnicama HPD-a. Od raznih priredaba podružnica vrijedno je spomenuti da je u Novoj Gradiski održan 12. VI. »Slavonski planinarski dan«, na kome je bio prisutan predsjednik dr. Cividini sa 18 članova matice, te predstavnici drugih podružnica. Uspjeh priredbe donekle je umanjilo kišno vrijeme.

U Pakracu je održao dr. Barić 20. VI. pred brojnim prisutnima predavanje: »Što planinar vidi iz geologije i mineralogije«. Podružnica nadalje javlja da je u izgradnji planinarski dom, a ujedno je određeno da će se na godinu u Pakracu održati »Slavonski planinarski dan«.

U Omišu organizira se nova podružnica HPD-a, te je već održana konstituirajuća skupština. Nasuprot tome bila je matica prisiljena likvidirati 2 stare podružnice, i to u Gornjoj Stubici, i u Rabu, jer već kroz 2 godine ne pokazuju nikakav rad.

Za planinarstvo u Gorskom Kotaru bit će od velike koristi, ako se izda pregledna i točna turistička karta Gorskog Kotara, od Ogulina do Sušaka, sa označenim svim markiranim putovima, koju je matici poslao na ogled ing. Zdanovsky, a koju je izradio stručnjak g. kapetan Marković. Pitanje umnožavanja te karte stoji u evidenciji odbornika g. Grubanovića.

Matica se također bavi pitanjem sastavljanja jedne iscrpne hrvatske alpske terminologije, kojom bi se planinarstvo

riješilo raznih problematičnih izraza, koji se u njemu upotrebljavaju.

Nakon uspjeha i dobro posjećenih tečajeva priredila je Alpinistička sekcija HPD-a završni izlet na Okić sa terenskom vježbom i veselicom. Na izletu je sudjelovao lijep broj članova, te od predavača u Alpinističkoj školi gg. dr. J. Poljak i Z. Milković.

Društvena Foto-sekcija sudjelovala je sa 25 povećanja na izložbi Planinarske unije u Zenevi. Pojedini pak članovi sekcije izradili su tokom ovog ljeta mnogo novih fotografija sa naših planina.

U naročito dobrim vezama stajalo je društvo ovog ljeta s braćom Bugarima, koji su se preko nekoliko planinarskih foruma obraćali na HPD. Mlado-turistički savez u Bugarskoj priredio je kongres povodom svoje 25-godišnjice na 19. i 20. VII., no zbog zakašnjelog poziva nije HPD moglo na tom kongresu sudjelovati. Društveni podpredsjednik g. dr. Prebeg sudjelovao je na kongresu Asocijacije slavenskih planinarskih društava u Sofiji. Povodom kongresa izašlo je i glasilo bugarskoga saveza djelomično na hrvatskom jeziku. Dne 9. IX. boravila je u Zagrebu jedna grupa bugarskih turista, koji su bili kroz dva dana u društvu nekolicine odbornika i članova matice, te su se — tom prilikom razgledavši Zagreb i Sljeme — veoma zadovoljni srdačno rastali od naših planinara, pozivajući ih da posjete bugarske planine.

Dne 5. i 6. IX. održan je u Sarajevu kongres Saveza planinarskih društava Jugoslavije, o kojem je iscrpne izvještaje donijela dnevna štampa. Delegati HPD-a na tom kongresu bili su dr. Z. Prebeg i J. Plaček.

Svojim delegatom g. Horvatom i sa nekoliko članova sudjelovala je matica na proslavi Braće Hrv. Zmaja na Ozlju.

Povodom šumarskog kongresa u Zagrebu, održan je i u Tomislavovom domu banket prisutnih uzvanika.

Šumsko industrijsko poduzeće Dobrljin-Drvlar dati će članovima HPD-a povlasticu na svojim prugama, kako je

užavaju i na državnim željeznicama.

Javljam nadalje da jedan predstavnik HPD-a sudjeluje kod Banovinskog turističkog vijeća.

Od glavne godišnje skupštine do početka rujna pristupilo je u HPD 178 novih članova. Tom prilikom upozoravamo da je članstvo veoma neuredno u plaćanju članarine, kojom kao sa najstalnijim svojim prihodom društvo mnogo računa.

Konačno spominjemo da naš časopis »Hrvatski planinar« imade 785 pretplatnika, te 65 zamjena i besplatnih odašiljanja. Osim toga šalje se naše glasilo i mnogim članovima na ogled, tako da broj razaslanih primjeraka iznosi mjesečno oko 1250 kom. Članovi bi trebali da pokažu više interesa za ovaj jedini hrvatski planinarski časopis, koji u sadašnjem državi i opremi pokazuje stalni napredak.

Vr.

Degenia velebitica ugrožena! Pustošenje i prekomjerno odnašanje našeg rijetkog bilja nastavlja se nesmetano dalje. Tu nema nikakvih mjera, koje bi se primijenile za zaštitu toga bilja, sve do tle dok se ne donesu potrebni zakoni. — Kako je započelo pustošenje i rijetke Degenije, neka pokaže ovaj izvještaj našeg odbornika za markaciju g. S. Ša govca:

Dne 30. srpnja o. g. piše mi predsjednik HPD-a Visočice g. dr. Gojtan slijedeće: »... i meni ju je baš jučer donio jedan gospodin, koji je izaslan od botaničkog vrta peštanskog sveučilišta, da tu biljku i u Peštu donese. Pronašao ju je glasoviti botaničar prof. peštanskog sveučilišta, sada pok. Degen, koji je u tom pogledu Velebit i najbolje opisao, no ta njegova rasprava još nije štampana, nego je peštansko sveučilište sada sprema za štampu.« Na temelju te obavijesti interesirao sam se za tu biljku, te mi ju je vodič radne grupe označivača, kad smo stigli u Šugarsku dolinu, i pokazao. On se zove Ante Došen, lugal je Zemljišne zajednice, a stanuje u Lukovo-Šugarje, br. 46, zadnja pošta Karlobag. Biljka se nalazi na jednom točilu poviše lugarnice u Šugar-

skoj dolini i to prema zapadu. Do mjesta se dolazi kratkim usponom kroz rijetku šumicu, koja doskora prestaje i nakon kratke košarice prelazi u točilo. Na tom je mjestu imade malo.

Više je imade u Milković-krugu, koji se nalazi oko 4 km prema sjeverozapadu, na obroncima Šiljevog brda. Spomenuti Ante Došen najbolji je i gotovo jedini poznavatelj onog kraja, kojim dosta rijetko prolaze ljudi, pa niti ne licitiraju tamošnje košarice. Tako je primjerice baš taj Ante Došen, koji po svojoj dužnosti kao lugal prolazi tim šumama, licitirao kod Šumske uprave košarice oko lugarnice u Šugarskoj dolini, jer je njemu jedinomu zgodno prenašati dobiveno sijeno, budući da mu je stan blizu. On je ujedno znao i za nalazište D. v. na Milković-krugu, te mi je pripovijedao da su mnogi botaničari, naši i strani, njega uzimali kao vodiča baš radi D. v. Među njima obećao mu je i gosp. prof. Dr. Ivo Horvat nagradu, ako pronade D. v. na još kojem mjestu, osim u Šugarskoj dolini, ali mu on za Milković-krug nije ništa javio. Od njega bi se moglo više toga saznati. Osim njega govorio mi je Đuro Vujnović, čuvar kuće »Gojtanov dom« na Visočici, koji stanuje u Divoselo, br. 22, zadnja pošta Gospić, da je on nekom Mađaru, koji je jedva nešto natučao njemački, te se pri tom služio rječnikom (Vujnović govori njemački i engleski), odnio u Gospić dvije vreće raznih biljaka. U koju je svrhu taj to trebao i dali je taj identičan s onim gospodinom, o kojem piše g. Dr. Gojtan, nije mi poznato, jer se nisam interesirao, kada je on taj prenos obavio.

Saopćujući ovo čitavoj planinarskoj javnosti pozivamo sve prijatelje i ljubitelje našeg planinskog blaga, da se složno pridruže našoj akciji, koja ide za zaštitom ugroženog planinarskog svijeta i da svaki u svome krugu poradi što jače u tome smjeru.

Sklonište na Vidovoj gori dovršeno! — Uspjeli pothvat naših Mosoraša. — HPD podružnica Mosor u Splitu javlja član-

stvu i prijateljima da je Sklonište na Vidovoj Gori potpuno dovršeno. Ovom zgradom izražuje harnu zahvalnost svima onima, koji su joj omogućili da ovaj prilično smioni pothvat privede u roku od samih nekoliko mjeseci sretno kraju na korist i ponos pitomog Braća.

Gradnja skloništa na Vidovoj Gori po skici ing. Lavrenčića, a po nacrtima ing. Juričevića započela je koncem mjeseca travnja te je eto, u roku od sama četiri mjeseca potpuno dovršena. Kad se uzme u obzir da se čitav građevni materijal morao prenašati iz Supetra do Vidove Gore (20 km daljine, 778 visine), a potrebna voda također iz daljine od kakvih 8 km, onda se istom može ustvrditi da je izgradnja Skloništa tekla američkim tempom!

Zidovi zgrade su građeni od betona, a s vanjske strane obloženi su kiklopski izrađenim bračkim vapnencem. S unutrašnje su strane zidovi obloženi drvenim oplatom, tako da će izolacija biti savršena. — Zgrada, duga 13 m a široka 7 m, diže se pod samim vrhom Vidove Gore, na rubu malenog zaravanka, čije se južne stijene strmoglavljuju za više stotina metara duboko, da na niže pređu sve laganijim slazom u slikovitu bolsku rivjeru. Jezovit ali ne manje veličanstven je pogled sa Skloništa prema dubokoj kotlini pod surim i vratolomnim hridima; nježan je i upravo vilinski prema moru i zanimljivom labirintu otoka, otočića i grebena sve tamo do samotnog Sv. Andrije i mrke, vulkanske Jabuke.

U zgradi se nalazi blagovaona, spavaona, kuhinja, svlačiona, umivaona, vaterklozet, prostrano potkrovlje i omanji podzemni hodnik. Zgrada je pomoću vodovodnih cijevi u vezi sa velikom cisternom, koja je naviše građena, eđa voda bude pod potrebnim tlakom. U neposrednoj blizini zgrade diže se 10 metara visoki gromobran, da je zaštiti prigodom oluja od gromova, koji po grebenu često udaraju.

Par stotina koračaja zapadno od Skloništa podignuta je udobna kuća za čuvara, dok je čitav uži okoliš Vidove Go-

re opasan visokim zidom zbog zaštite mlade šume.

Do obrambenog zida vodi udobna automobilska cesta, tako da se iz Supetra automobilom dostizava glavni greben za sama tri četvrt sata! Od mjesta gdje završava automobilska cesta provedena je do Skloništa udobna staza (400 m dužine) i to uz sami rub strmih hridi. Posjetio- cu, kada dođe na stazu, ustukne noga i zastane dah pred majestoznošću vidika, koji mu se najedamput ukazuju. Na svakih par koraka uzduž staze otvaraju

Planinarsko sklonište na Vidovoj gori na o. Braču

mu se sveder novi i impozantniji vidici, koji ga u pravom smislu riječi ushićuju!

Uz Planinarski dom na Mosoru, čuvenu pećinu Vranjaču, Sklonište na Kamešnici i Planinarsku kuću na Vagnju, Sklonište na Vidovoj Gori je peti smiono i sretno izvedeni pothvat našeg agilnog HPD Mosora, kojemu već prije svečanog otvorenja od svega srca čestitamo!

(»Jadranski dnevnik«, br. 208).

Nova podružnica HPD-a u Omišu. Prijatelji planinarstva u Omišu sastadoše se 29. kolovoza o. g. na glavnoj skupštini te izabraše upravu sa I. Receljem kao predsjednikom. Time je nova podružnica, koja je dobila lijepo ime »Dinara«, započela s intenzivnim radom, pridržavajući se u svemu Matice u Zagrebu.

Otvorenje Lipovačkog doma. Dan 9. VIII. o. g. bio je značajan za agilnu podružnicu »Japetić« iz Samobora. Toga dana otvoren je i posvećen uz Službu Božju novi planinarski dom »Lipovački

Lipovački dom

Dom«, sagrađen u ubavoj Lipovačkoj Dragi, podno ruševina starodrevnog »Lipovec Grada«, a na domaku lijepog Oštrca i gordog Japetića. Usprkos skućenim sredstvima uspjelo je upravnom odboru da uz nepokolebivu volju i uz materijalne žrtve članova odbora kao i ostalih članova, te uz pripomoć prijatelja planinarstva dovrši započeto djelo, dovrši kuću, koja je u onom lijepom kraju bila već davno neophodno potrebna.

Novi planinarski dom snabdjeven je svim potrebitim komforom, tako da pruža planinaru udobno odmaralište, konačište i ljetovalište. Sastoji se od ovih prostorija: 2 spavaće sobe sa po 2 postelje, 1 skupne muške spavaonice, 1 skupne ženske spavaonice, 1 velike blagovaone, izrađene u hrvatskom narodnom stilu, te od ostalih nusprostorija. U potoku Gradni, koji teče tik uz kuću, izgrađen je tuš za pranje, a na brijegu, koji se tiče Gradne, postavljene su terase za sunčanje, snabdjevene sa stolovima. U dvorištu izgrađen je još prošle godine ukusni zdenac, kroz koji struji hladna i pitka brdska voda. Novi planinarski dom leži u središtu najmarkantnijih izletničkih točaka samoborskoga gorja. Kod

Blagovaona Lipovačkog doma

duljega boravka mogu se poduzimati prekrasni izleti: kraći na Oštrc, Japetić, Plješivicu, na Sopotske mlinove, dulji na Okić, Sv. Duh, Sv. Geru (1181 m). Zimi pruža bliža okolica prekrasne terene za skijanje. — Dom je opskrbljen kroz cijelu godinu.

IZVJEŠTAJ O PROVEDBI OZNAČIVANJA PUTEVA PO VELEBITU

Izveštaj S. Šagovca, referenta za
markacije na sjednici upravnog odbora
od 2. IX. 1936.

(Svršetak)

Sv. Juraj—Smokvica—Bilopolje—Orje—
Razboj—Krajačeva kuća,
Donja Klada—Gornja Klada—Babrovača—
Vodice—Krajačeva kuća,
Starigrad Donji—Starigrad Gornji—
Babrovača—Vodice—Krajačeva kuća,
Starigrad Donji—Bralići—Velika Brisnica—
Rossijeva kuća,
Jablanac—Dundović selo—Dundović
pod—Alan.

Duljinski put: Krajačeva kuća—Raskršće
na Lomu—Lubenska vrata—Lubenovac—
Tudерово—Grebalište—Konačišta—Alan.

Vrhovi: Krasno—Jezera—Mali Rajinac
1699 m,

Krajačeva kuća—Vučjak 1645 m,
Krajačeva kuća—Plješivica 1653 m i
Snježnik 1610 m,

Krajačeva kuća—Zavižanski Pivčevac
1676 m,

Krajačeva kuća—Mali Rajinac 1699 m,
Premužićeva staza—Veliki Zavižan
1677 m,

Premužićeva staza—Gromovača 1675 m,
Rossijeva kuća—Pasarićev kuk 1655 m,
Premužićeva staza—Rossijev i Novotny-ev
kuk,

Premužićeva staza—Varnjača 1540 m,
Premužićeva staza—Crikvena 1630 m,
Premužićeva staza—Krajačev kuk
1690 m,

Premužićeva staza—Alančić 1612 m,
Alan—Konačišta—Tudерово—Vel. Kozjak
1620 m sa spojem preko Lubenovačke
Ruže na Lubenovac.

Srednji Velebit.

Prilazi s kopna: Štirovača—Dokozina plan—Kranjski doci—Ogradenica.

Prilazi s mora: Jablanac—Turska vrata—Strogir—Baričevići—Matijević Biljevina—Ogradenica,

Karlobag—Staništa—Kučišta—Kapljuv—Bačić-kosa.

Duljinski put: Alan—Štirovača—Dokozina plan—Kranjski doci—Ogradenica.

Vrhovi: Ogradenica—Kranjski doci—Šatorina 1624 m,

Bačić kosa—Bačić kuk 1306 m.

Južni Velebit.

Prilazi s kopna: Gospić—Divoselo—Gojtanov dom na Visočici,

Medak—Struge,

Sv. Rok—Liščani bunari—Dušice.

Prilazi s mora: Lukovo (novi turistički put) — naša duljinska staza Oštarije—Visočica sastavlja se ispod Peći,

Starigrad—Paklenica—Vel. Rujno—Oglavinovac—Rupine—Visočica—Gojtanov dom,

Starigrad—Paklenica—Struge,

Starigrad—Seline-sedlo ispod Sopnja—Vel. Libinje, dok Obrovac—Mali Halan i Mali Halan—Lovinac nisu markirani, jer je najpreči put stazom uz telegrafске stupove, od kojih se staza mjestimice udaljuje najviše do kojih 50 m, ali ih uvijek vidimo. Tim stazama dolazimo sa Malog Halana u Lovinac (do kolodvora) za 2 i pol sata, a u Obrovac za 3 sata normalnog hoda.

Duljinski put: ogranak glavnog duljinskog puta Oltari—Mali Halan, koji vodi sa Sv. Brda na Dušice—Liščane bunare—Sv. Rok.

Vrhovi: Vaganjski vrh 1798 m, i Sv. Brdo 1753 m,

Libinje—Štirovac—Sv. Brdo 1753 m.

Spojevi: Liščani bunari—Ivanjska Lokva kojim se veže Sv. Brdo sa Malim Halanom preko Gornje Bukve,

Dušice—Pečinica vrelo, kojim se veže Dušice sa Starigradom preko Vel. Libinja.

Pasti će nam svakako u oči, da je najgušće markiran Sjeverni Velebit. Držim da nije potrebno posebno isticati razloge,

koji su me na to naveli, ali moram naglasiti, da me na to potakla činjenica, da je baš Sjeverni Velebit kao stvoren, da na jednom relativno malom terenu upoznemo sve karakteristike Velebita. Osim toga je na Sjevernom Velebitu mnogo zgodnije u pogledu hrane i noćenja, baš radi naših kuća i skloništa. Konačno Rožanske kukove i Alančić zbilja ćemo teško zamjeniti sa bilo kojim vrhom i Srednjeg i Južnog Velebita.

A sada malo k brojkama. Za izvedbu prije opisanog rada bilo je potrebno 40 radnih dana sa prosječno 3 radnika, dakle svega 150 radnih dana. Postavljeno je do sada 30 tabla s oznakom puta, koje sam sve posebno snimio, da bi se znalo kako glase i gdje i kako su postavljene za slučaj, da budu oštećene ili otkinute. Potrošeno je svega 25 kg bijele i 60 kg crvene boje, te 8 kg firniša i oko Din 3.000.—, od kojeg iznosa otpada na podružnicu Visočica u Gospiću oko Din 800.—, tako da mi snosimo Din 2.200.— ukupnog troška.

Osim spomenutih gg. Plaćeka, koji je ove godine radio 1 tjedan, i Melnjaka, koji je prošle godine radio tri tjedna, radili su na markacijama još slijedeći: Marko Vukelić, bivši opskrbnik Krajačeve kuće; Petar Čuljat, kr. nadlugar, Alan; Antun Vrbani, opskrbnik Đačkog planinarskog doma na Ogradenici; Božo Došen, opskrbnik Đačkog planinarskog doma na Bačić-kosi; Ante Došen, lugar zemljišne zajednice Lukovo—Šugarje i Đuro Vujnović, opskrbnik Gojtanovog doma, te prigodno uzimani radnici-seljaci.

Tako je dovršen jedan od najvećih podhvata na izvađanju označivanja planinarskih puteva, ali je time ujedno dana mogućnost svakome, da upozna taj naš najveći gorski vijenac, koji se pruža od Vratnika do kanjona Zrmanje u duljini od 167 km, a koji imade kao vrlo rijetko koja planina tu prednost da se i s najvišeg njegovog vrha za nekoliko sati može sći na more. A tko ga upozna, zavolit će ga, jer on to zbog svojih raznovrsnih prirodnih krasota kao i zbog prekrasnih vidika u punoj mjeri i zaslužuje.

Proslava godišnjice otvorenja skloništa na Kasov-Dolu. U nedjelju, dne 13. rujna o. g. proslavila je Ski-sekcija H. P. D. podružnice »Bjelašnica« u Sarajevu godišnjicu otvorenja skloništa u Kasov-Dolu pod Bjelašnicom planinom. Svečanosti je prisustvovao priličan broj društvenih članova i prijatelja, a odbor H. P. D. »Bjelašnicu« zastupali su predsjednik prof. A. Martinović i podpredsjednik M. Sokolovski.

Uoči proslave naložena je pred skloništem velika vatra, koja je obasjavala cijelu okolicu. Oko vatre sakupili su se veseli planinari i uz pjesmu i svirku zabavljati se do duboko u noć. U spontanom zanosu pozdravio je pročelnik Ski-sekcije Josip Nepomucki prisutne članove, a u prvom redu predsjednika »Bjelašnice« prof. Martinovića i izrazio radost, što mu se pružila prilika, da u ovom značajnom trenutku, kad se slavi uspjeh jednog rada i nastojanja, može sa veseljem konstatirati harmoničan odnos i razumijevanje između »Bjelašnice« i njezine Ski-sekcije, što je u prvom redu zasluga predsjednika prof. Martinovića.

Prof. Martinović zahvalio je vrlo biranim riječima na pozdravu i naročito istakao spremnost, da će kao predsjednik podružnice rado potpomoći svako korisno nastojanje Ski-sekcije u radu oko razvoja planinarstva, ističući pri tome, kako planinarstvo igra vidnu ulogu u hrv. nacionalnom životu.

Potom je nastavljeno intimno planinarsko veselje, začinjeno pjesmom mladih planinara, a lagani povjetarac raznosio je skladne arije veselih grla daleko kroz noćnu tišinu.

Sutradan prispjeli su iz Sarajeva još neki planinari, a sa Bjelašnice navratila se je i grupa članova H. P. D.-a iz Zagreba pod vodstvom tajnika Središnjice Josipa Plačeka, koji su se preko Bjelašnice vraćali u Sarajevo sa svoje 8-dnevne ture po bosansko-hercegovačkim planinama.

Zabava je potrajala u najboljem raspoloženju do 3 sata popodne, kada su se učesnici počeli razilaziti noseći lijepe utiske sa ove rijetke i uspjele planinarske priredbe.

Udobnost boravka u skloništu na Kasov-Dolu povećana je ovog ljeta izvedenjem nekoliko korisnih radova: kuhinja je obložena vrlo ukusno daskom, nadopunjen je inventar, proširena je oграда oko kuće itd.

Važno je istaći i to, da je Ski-sekcija obnovila markaciju puta od Vrela Bosne preko Riže — Radave i Velikog Polja do Josipove staze i izvela novu markaciju puta Riža — Brezovača — Karaula, koji se put uključuje u onaj gornji i vodi Josipovom stazom preko Kasov-Dola na vrh Bjelašnice.

Markacijom ovog puta olakšan je mnogo pristup na Bjelašnicu za vrijeme zime ovom stranom, jer je dosadašnja slaba markacija jako spriječavala skijaše, da se služe navedenim putem. Lj. S.

Traže se godišta »Hrv. planinara«. Podružnica HPD »Diljgora«, Slav. Brod, želi kupiti »Hrvatski planinar« godišta 1926. i 1928. za popunjenje svoje knjižnice.

Planinari!

Tražite, širite i preporučujte svagdje naše glasilo

„Hrvatski Planinar“
